

Tagungsband

deutsch - tschechisch

zum

2. Literatursymposium

„Große Kulturträger und Dichter des
Bayerischen Waldes und des Böhmerwaldes“

Waldgeschichtliches
Museum St. Oswald
Klosterallee 4
94568 St. Oswald
Tel. 08552/974889-0
wgm@npv-bw.bayern.de

Ziel ETZ Freistaat Bayern – Tschechische Republik 2014 - 2020
(INTERREG V)
Europäische Union –
Europäischer Fonds für Regionale Entwicklung

Übersetzung der einzelnen Manuskripte

in die tschechische Sprache

durch

Ivan Falta

Referenten:

Karl-Heinz Reimeier, Grafenau

Prof. Dr. Jürgen Eder, Uni Budweis

Prof. PhDr. Alena Jaklová, Uni Budweis

Dr. Hans Göttler, Uni Passau

Adolf Weishäupl, Krumbach

Haymo Richter, Bad Kötzing

Mag. Astrid Hinterholzer, Salzburg

Dr. Gernot Peter, Wien

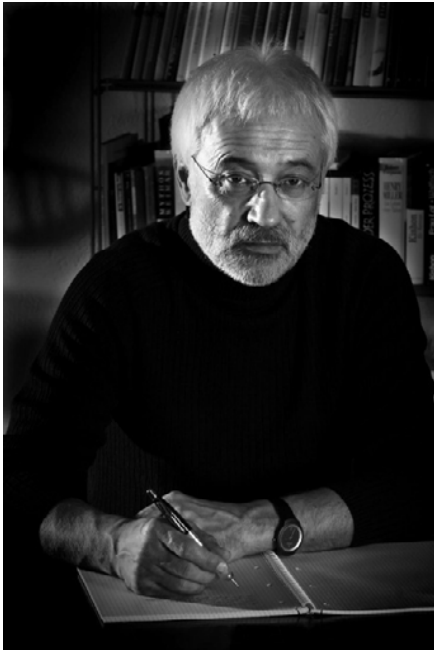
Ziel ETZ Freistaat Bayern – Tschechische Republik 2014 - 2020
(INTERREG V)

Europäische Union –
Europäischer Fonds für Regionale Entwicklung

Waldgeschichtliches
Museum St. Oswald
Klosterallee 4
94568 St. Oswald
Tel. 08552/974889-0
wgm@npv-bw.bayern.de

Karl-Heinz Reimeier

Geboren 1949 in Grafenau/Bayer. Wald, lebt dort als Schriftsteller, Volkskundler und Kreisheimatpfleger Studium der Pädagogik und Psychologie.

Veröffentlichungen

volkskundlich:

u.a. „Irrwurz“ (Volkssagen), „Hüttenstaub“ (Glasmacherbrauchtum), „wenn`s weihrazt“ (Geschichten aus der Zwischenwelt), „Wetzstoa – Liedersammlung mit traditionellen Liedern aus Altbayern“

lyrisch:

u.a. „der alte wald geht“, „...und wenn sich menschen mögen“, „lyrik wie glas, glas wie lyrik“, „was bleibt“, „menschenseele im gebilde“, u.a.

Homepage: www.reimeier.de

E-Mail: info@reimeier.de

Karl-Heinz Reimeier

Referát na téma: Spisovatel Paul Friedl a jeho rodný dům

Vzácní hosté, vážení přátelé literatury, a to zejména literatury Bavorského lesa a Šumavy.

Dopřálo se mi příležitosti, zahájit dnešní sérii přednášek a prezentací spisovatelem pocházejícím z této oblasti. Známy byl jak pod svým vlastním jménem Paul Friedl, tak i pod přezdívkou „Baumsteftenlenz“, kterou se i sám představoval a to jak „ve slově“, tak i „v písni“. Veřejnosti je dobře znám i nadále, neboť se o něm neustále píše v tisku, a to i přesto, že den jeho úmrtí již leží takřka 28 let zpátky. Jeho jméno je oceňováno dodneška, používá se pro udělování zvláštních cen či pojmenování škol. Ceněna je především jeho literární práce. Kromě toho je jeho jméno úzce spojováno s domem, ve kterém se narodil, budovy, která díky svému stáří, estetice a historii oprávněně vlastní statut památky. Nyní konečně, po desetiletích boje za jeho zachování jakožto centra literatury, má být postaven na novém místě ve skanzenu Finsterau. Vzniknout by z něho mělo centrum literatury, které ve svém působení opustí omezenou oblast místní lokality, ale rozšíří se až za hranice.

Již na minulém symposiu zde na tomto místě byl Paul Friedl náležitě představen, a to nejen jako spisovatel, ale i jako člověk se všemi dalšími rozmanitými talenty jako jsou řezba, malování, muzicírování, komponování a především sbírání folkloristických unikátů. Tudíž zaměřit se na Paula Friedla se všemi jeho talenty jen na jeden z nich, není možné a ani správné. Proto hned na začátku vyjmenuji v krátkém přehledu pár charakteristických rysů, které je mu možno přisoudit, rysů rezultujících jak z osobních rozhovorů, tak i z četby jeho rozsáhlého spisovatelského díla. Paul Friedl:

- Píše básně, folkloristická pojednání a romány - není však romantikem, především ne romantikem sociálním.

- Je prozíravým, sociálně kritickým člověkem.
- Žije z tradic, není ale v jejich zajetí, nýbrž žije aktivně, vědomě a kriticky ve své přítomnosti. Transferoval tradici do přítomnosti a na ní ji dále budoval.
- Ve své době neustále vyzývá lidi svého regionu k tomu, aby se stavěli sebevědomě vůči své historii, ke svému regionu, ke své kultuře a aby se neschovávali. Dolnobavoři nejsou žádní „nižší Bavoři“.
- Byl folkloristou, který se bez předcházejícího vzdělání vědeckého poučení - takřka coby autodidakt - zabýval naukou o lidové kultuře. Sbíral, co se dalo: písně, hudební skladby, tance. Sbíral fakta ze sociální oblasti a pak je uváděl ve svých románech souvisejících s dnešním životem. Často v podobě ústního vyprávění, ale i - a to především - prostřednictvím psaného slova.
- Také byl náruživým skladatelem písní, dokázal vytvořit kuplet v Bavorském lese společensky způsobilým. Jeho prostřednictvím poukázal na otevřené, kritické, ba politické otázky a šířil je odpovídajícím způsobem mezi lid.
- Byl v úzkém spojení s výraznými osobnostmi tehdejší doby, jako profesorem Kurtem Huberem a Kiemem Paulim, s nimiž vedl čilé diskuse a oni ho přímo povzbuzovali k iniciování hudebního klání s cenou nazvanou „Zwieseler Fink“ (Zwieselská pěnkava).

Tolik v několika málo poznámkách k člověku a spisovateli Paulu Friedlovi tak, abychom si o něm, jeho osobě a působení mohli udělat nějakou představu.

A nyní k počátku 20. století: Byt rodiny Friedlů vyhoří a tak hledají nové bydlení. To naleznou v hostinci při statku v sousední obci Pronfelden. V tomto bytě hned vedle tanečního sálu spatří Paul Friedl 22. května 1902 světlo světa. Nápis na domě tuto událost dodnes připomíná. Paul Friedl byl sedmým z celkem dvanácti dětí. Jeho rodina pochází po praprarodičovské straně z Baumhofu v Oberkreuzbergu, ale tento statek již delší dobu neexistuje. Jeho otec byl mistrem na pile Rümmelinsäge v Pronfeldenu (malá periferie obce Spiegelau ze strany od Grafenau). Tam prožil Paul Friedl své první tři roky života. V roce 1905 se přestěhoval s celou svojí rodinou do nově postavené osady Dampfsäge. Tím se Paul Friedl od té doby až do své smrti 22. ledna 1989 stal Zwieselským občanem. Zde pod jeho režii vznikla např. soutěž lidové hudby „Zwieseler Fink“ a archiv lidových písní „Zwieseler Volksmusikarchiv“. Jde o instituce, které nám ho i takřka 30 let po jeho smrti stále ještě připomínají.

Sein großes schriftstellerisches Engagement war letztendlich auch Voraussetzung dafür, dass er 1942 als Redakteur in Cham, ab 1945 beim Bayerwald-Boten in Zwiesel eine Anstellung fand. Dass er aufgrund einer Masernerkrankung in seiner Kindheit im Laufe der Jahre mehr und mehr an Sehkraft verlor, ist bekannt, verschlimmerte sich schließlich bis zur fast völligen Erblindung, was sich natürlich auch in seinen Romanen niederschlug.

Období Třetí říše se před Zwieselem a také před Paulem Friedlem samozřejmě nezastavilo. To se především projevilo v roce 1942, kdy Paul Friedl zveřejnil knihu „Mühlhaisl, der Waldprophet“, o věstci lesa. Prorokování, předpovídání, věštby - to byla témata, která v té době nebyla ráda slyšena a ještě méně ráda čtena. U čtenáře se tenkrát trefil do černého, jak se tak hezky říká. Cítil u lidí strach z budoucnosti, ale i touhu po lepší, přehlednější době. Román Waldprophet přinesl Paulu Friedlovi nejen uznání, nýbrž také nevráživost, neboť pro nacisty během Třetí říše byl někdo, kdo se zabýval starými proroctvími, velmi znepokojivý. Obviňovali ho, že odmítá diktaturu, ba podrývá ji a svou sbírkou věšteb chce urychlit zkázu režimu. Paula Friedla kvůli tomu dokonce odvezli do Mnichova a zavřeli ho tam. Sám k tomu vypráví: „Tři dny a dvě noci mě vyslýchali a nutili mě, abych přiznal, že jsem si tu lidovou pohádku sám vymyslel. Říkal jsem pořád dokola: „Mám ji od otce a od dědy – u nás o tom mluví všichni.“ Poté ho opět propustili.

Soweit in einem Rückblick noch einmal einige Fakten zur Person des Paul Friedl. Nun aber zum Geburtshaus des Schriftstellers selbst, zu dem Gebäude, das momentan vor einer entscheidenden Neufindung steht.

Das "Paul-Friedl-Geburtshaus" um ca. 1920.

Es ist in Holzbauweise errichtet und mit Schindeln verkleidet. Der Dachboden ist in einer eigenwilligen Holzkonstruktion gezimmert und hat die Jahrhunderte komplett ohne Eisen- oder Stahlnägeln unbeschadet überdauert. Das Gebäude steht mit Recht unter Denkmalschutz, eine Unterhaltung oder Renovierung ist aber weder von der Gemeinde noch vom Besitzer finanziell zu stemmen.

In der Mitte des 18. Jahrhunderts wurde das Haus in Pronfelden als Gutsgaststätte mit Tanzsaal errichtet. Die erste Erwähnung datiert auf das Jahr 1742. Auf einem Katasterauszug aus den 20er Jahren des 19. Jahrhunderts ist das Geburtshaus bereits eingezeichnet.

Auf diesem Katasterauszug aus den 20er Jahren des 19. Jahrhunderts ist das "Paul-Friedl-Geburtshaus" bereits eingezeichnet. Der Vorsprung auf der Ostseite entspricht dem inzwischen abgerissenen Anbau, der auf dem Foto unten noch zu sehen ist.

Dank des Einsatzes vieler Menschen, seit Jahrzehnten und vor allem in der letzten Zeit dank des intensiven und effektiven Einsatzes des Zweckverbandes der Niederbayerischen Freilichtmuseen mit Dr. Olaf Heinrich an der Spitze und dem wissenschaftlichen Leiter Dr. Martin Ortmeier wird es möglich, das Haus in das Freilichtmuseum Finsterau überzuführen. Dadurch wird an geeignetem Ort eine Anlaufstelle geschaffen für Bayer- und Böhmerwald-Literatur – für alle die Interessierten, die auch heute hier versammelt sind – ein Haus, wo die literarische Vergangenheit genauso ihren Platz findet wie die Gegenwartsliteratur, wie ich bereits in meinem Grußwort festgehalten habe, wo sich Schriftsteller von hüben und drüben begegnen, wo die Themen der Grenznähe und vor allem auch die grenzübergreifenden Themen aufgegriffen werden, wo es darum geht, die Grenze zu überwinden, gesellschaftliche, kulturelle und politische Verbindungen anzustreben, die alle ein Ziel haben: ein menschliches Miteinander in dauerhaftem Frieden zu schaffen – und letztendlich den immer noch vorhandenen „eisernen Vorhang“ in so manchen Köpfen stückchenweise zurückzuziehen – und das alles auf der Basis von Literatur – und ich spüre das tief drinnen, dass dies möglich sein kann.

Deswegen ein paar Überlegungen, wie man das Haus mit Ideen füllen kann, deren Umsetzung zu einem lebendigen Betrieb beitragen soll, in loser Aufzählung:

- * Wenn es sich schon um das Geburtshaus des Paul Friedl handelt, dann braucht es einen Gedenkraum mit Büchern, Bildern, Gegenständen und Lebenssituationen des Schriftstellers, mit der wie auch immer ausgearbeiteten Vita des Menschen und Schriftstellers Paul Friedl
- * Die Öffentlichkeit soll sich in einem Leseraum einer umfassenden Bibliothek bedienen können, in der, ständig anwachsend, Bayerwald- und Böhmerwaldschriftsteller beheimatet sind, vergangene ebenso wie gegenwärtige. Den Bezug in die Gegenwart darf man – schon im Hinblick auf künftige Generationen – nicht vergessen
- * Lesungen, Gespräche, Diskussionen mit aktuellen Schriftstellern, Kulturträgern, Politikern auch überregionalen Ranges sollen im Haus stattfinden
- * Preisverleihungen mit literarischem Hintergrund könnten darin vorgenommen werden, ebenso Umwelt- oder Denkmalpreise
- * Wechselnde Ausstellungen in Sachen Literatur, Kunst, Musik, Geschichte (regionalen und überregionalen Charakters) können das Haus beleben, ebenso Konferenzen, Arbeitskreise, oder sogar Symposien derart, wie dieses heute hier stattfindet – das Literaturhaus in München bietet in dieser Hinsicht mit seinen Programmen und seiner Öffentlichkeitsarbeit immer wieder vorbildhafte Anregungen – eine Zusammenarbeit mit diesem Haus anzustreben ist sicherlich von Vorteil
- * Die Zusammenarbeit mit anderen kulturellen Vereinigungen und Verbänden darf angebahnt werden - Beispiele: regionale und überregionale Kulturvereine – Adalbert-Stifter-Verein – Waldschmidt-Verein Eschlkam e.V. - Klostermann-Verein – Nationalpark – Heimatvereine – Geschichtsvereine – ein wichtiger Faktor wird auch die Zusammenarbeit mit der Volksmusikakademie sein, weil Musik und Literatur sehr intensive Verbindungen, Überschneidungen, Intensionen ausweisen – Tourist-Infos – Gewerbevereine – Schulen - Jugendorganisationen – Theatervereine – Vereinigungen aus der Wirtschaft wie Verlage oder Buchhandlungen
Und was einem künftigen Arbeitsgremium bei weiterer Überlegung noch alles dazu einfallen wird....
- * Nicht vergessen werden dürfen Veranstaltungen und Einrichtungen für Kinder und die Jugend – Spiele, Wettbewerbe, Lyrik oder Prosa in Schreibwerkstätten jeglicher Art – Vorlesewettbewerbe der Schulen, und zwar aller Schulgattungen – Rednerwettbewerb der Rotarier z.B. –
- * Raum schaffen für die Forschung: Sprachforschung – Dialektforschung – Zusammenarbeit mit der Dialektforschung der Universität Passau

- * Sammeln und Be- und Verarbeiten geschichtlicher Themen – Völkerverbindendes, Länderübergreifendes – Gemeinsamkeiten – Unterschiede
- * Die Grenze als Thema in der Literatur, Musik, Sprache, im Alltag
- * Die Landschaft in den literarischen Beschreibungen, wobei mir hier Adalbert Stifter sofort einfällt
- * Sammeln und Be- und Verarbeiten von Berufen wie Glasmacher, Holzhauer, Landwirtschaft... wobei auch hier auf etliche literarische Bearbeitungen zurückgegriffen werden kann
- * Besonderheiten an der Grenze wie Schmuggler, Grenzgänger, auch Wilderer nicht zu vergessen

- * Was muss das Haus bieten?

- * Moderne Medien mit digitaler Ausstattung
- * Unterkunstmöglichkeiten, um mehrtägige Forschungs- und Arbeitskreise, Symposien zu ermöglichen
- * Einzelpersonen wie Studenten, Lehrern, Literaten, Forschern unmittelbaren Aufenthalt zum Recherchieren, Schreiben anzubieten,
- * Rückzugsmöglichkeit für gerade im Schreibprozess befindliche Schriftsteller anbieten
- * Wohnen im oder in der Nähe des Hauses anbieten
- * Veranstaltungen auch außerhalb der offiziellen Öffnungszeiten des Freilichtmuseums zulassen

Apel:

Milí přátelé domoviny, místní literatury a setkávání i přes hranici:

První krok byl učiněn a dům Paula Friedla je zachráněn. Dostane se mu nového místa. Za to jsme velice vděční. My všichni bychom se teď měli společně pokusit onen dům naplnit životem. Bez malicherného myšlení, nýbrž ve velkém, velikášském způsobem. A dojde-li v dohledné době k založení podpůrného spolku pro tento dům, mám velkou prosbu, abyste aktivně pomáhali dům oživit pro lidi a pro literaturu v našem česko-bavorském příhraničí.

Srdečně děkuji za vaši pozornost, přeji vám všem příjemný a zajímavý den.

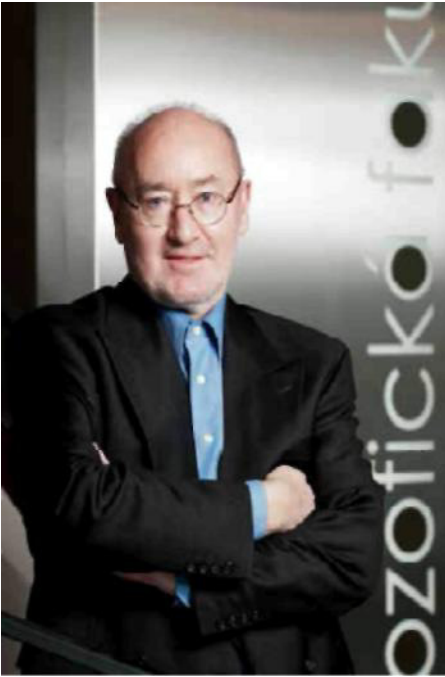

Rodný dům Paula Friedla , Profelfeld - akvarel: Heinz Waltjen, cca 1960   domácí muzicírování: zleva: Paul Friedl, Heinz Waltjen, Alfons Friedl

fotografie: mimořádná výstava „Heinz Waltjen“ – Waldmuseum Zwiesel

Prof. Dr. Jürgen Eder

leht Deutsche Literaturwissenschaften und Kulturwissenschaften an der Südböhmischen Universität Budweis.

Als Schüler von Prof. Dr. Helmut Koomann in Augsburg promovierte er mit einer Arbeit über Thomas Mann, die Habilitation war dem Thema Geselligkeit als literarisches Motiv im 18. und 19. Jahrhundert gewidmet.

Seit 2012 arbeitet er am Institut für Deutsch-Tschechische Areale Studien und Germanistik in Budweis.

Seine Forschungsschwerpunkte sind interkulturelle Beziehungen zwischen Deutschen und Tschechen in Geschichte und Gegenwart, Literatur des 20. Jahrhunderts und Gegenwartsliteratur, Literaturwissenschaft sowie Kulturwissenschaft.

Prof. Dr. Jürgen Eder

Referát: Adalbert Stifter je spisovatel Šumavy s velkým „S“

Adalbert Stifter je velkým básníkem Šumavy. Tečka! Jeho až stereotypem zavánějící „čestný titul“ se dá odvodit jednak z původu ze zdejšího kraje a návratem k němu i po odloučení. Především si ho zaslouží díky textům zobrazujících epicky jeho svět. Schoenborn hovoří o Stifterovi jako o „krajinaři“ ze Šumavy a nemá tím úplně na mysli Stifterovi obrazy a kresby, spíše se mu jedná o „báječnost bajek z míst jeho vyprávění“.¹ Autor Stifterovi biografie, Urban Roedl, spatřuje v jeho díle „zásadní zážitek“, všeovládající obraz Šumavy.² Do tohoto až téměř sakrálního prostoru patří „přirozeně“ i vše, co není les, dřevo, paseky. Tedy i kopce, jezera, zříceniny, řeky a potoky – jednoduše všechno, co utváří literární „dvořiště“. Výčet míst a lokalit v Stifterově vypravěčském díle se čte skoro jako historická mapa, ukazatel cesty do historie a z ní: Oberplan (Horní Planá), Friedberg (Frymburk), Hohenfurth (Vyšší Brod), Wittinghausen (Vítkův hrádek), Teufelsmauer (Čertova stěna), Plöckenstein (Plechý), Dreisselberg (Třístoličník), Gutwasserkapelle (kaple v Dobré Vodě) atd. Dokonce i samotná biografie se zdá být doslova orámovaná šumavskými lokalitami: raný svět v Horní Plané, dětství v bezprostředním a pregnantním střetávání s touto krajinou. A jako bratrsky-domovské protipóly přepisující hodnoty jedné krajiny ve druhou: lázeňské pobyty v Lackenhäuserch v Bavorském lese během posledních bolavých let. Stifter z těchto lokalit vytváří literární přírodní ráje, skoro bych až hovořil o „psychoterapeuticky upraveném prostoru“. Povídky či romány jako „Der beschriebene Tännling“ (Popsaná jedlička), „Waldgänger“ (Lesní poutník), „Granit“ (Žula), „Haidedorf“ (Vesnička na suchopáru) spolu s druhým dílem „Abdias“ (Abdiáš) a samozřejmě „Witiko“ (Vítek), nás znovu a znovu vedou do tohoto prostoru prapůvodu. Ale i tam, kde se nezdá, že by geografická lokalizace poukazovala na archetypický, raně dětský svět zkušeností. Například v „Nachsommer“ (Pozdní léto)

¹ Peter A. Schoenborn: Adalbert Stifter. Sein Leben und Werk. Bern 1992, str. XVI.

² Urban Roedl: Adalbert Stifter mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Reinbek b. Hamburg 1987, str.10.

nebo v uherské „stepní krajině“ z „Brigitta“ (Brigity) se člověku vtírá odpověď na otázku Novalise: „Kam kráčíš? Pořád domů“.

In StifTERS Einleitung zu „Bunte Steine“, wo er erklärt, warum er nun gerade „allerlei Steine und Erddinge“ als Kind nach Hause trug anstatt der „schöneren, prächtigeren Blumen“... antwortet der Erzähler sich selbst: „weil sie nicht so schnell Farbe und Bestand verloren“.³ Stifter gestaltet, und das verstehe ich nicht nur als äußere, sondern auch als „innere Landschaft“, diese seine Welt als das Bleibende, Stehende, Prägende – vielleicht darf man sogar den Begriff der „mythischen Landschaft“ heranziehen. Der Polemiker Friedrich Hebbel hat nicht nur übersehen, dass bei Stifter durchaus auch Katastrophales in die Idyllen einbricht, sondern auch einen solchen mythischen Aspekt. Aber ein historischer Mythos wie Hebbels „Nibelungen“ basiert natürlich auf einem anderen Verständnis als ein Landschafts-, ein Natur-Mythos. Dabei geht es durchaus nicht um primitive, kurzschlüssige Lesarten a la Nadler, also die angebliche völkische Bestimmtheit der Literatur durch Rasse, Volk, Boden, Blut. Das „funktioniert“ bei Stifter so wenig wie etwa bei Thomas Mann oder James Joyce, und auch nicht bei Franz Kafka, um in StifTERS Heimat zu bleiben. Aber: zu einem literarischen Text gehören außer dem Raum eigentlich noch weitere Elemente, die Handlung, die Zeit, Erzählperspektiven – am interessantesten ja vielleicht: Figuren! Und das ist mein Ansatz: eine durchaus etwas polemische Frage: „opfert“ Stifter nicht seine Figuren in der Weite, in der Dominanz seiner Räume, „sperrt“ er sie nicht „ein“ in die böhmischen oder auch bayerischen „Paradiese“? Gilt nicht, was Schoenborn für die Konzeption des „Witiko“ behauptet allgemeiner: eine Figur wird „automatisch“ von der Landschaft gefordert.⁴ Diese Vorherrschaft des Räumlichen verweist Figuren, Charaktere nicht selten an den Rand. Ich würde den Kritikern StifTERS – und in dieser Hinsicht auch Hebbel – nicht widersprechen, wenn sie von einer gewissen Leblosigkeit des StifTERSchen Erzähl-Personals reden. Schon die Anfänge in so gut wie allen Texten sind doch signifikant: episch im Sinne umfangreicher Entfaltung von Raum und Landschaft. Bis wir erste Figuren „sehen“ oder reden hören, sind wir bereits weit in die Örtlichkeiten der Handlung hineingezogen, wissen, dass *DAS* wichtig, entscheidend sein wird. Das hat nichts damit zu tun, dass Stifter den Böhmerwald oder auch den Bayerischen Wald als „menschenfeindliche“, „abweisende“ Welten versteht – sondern ist seiner Auffassung geschuldet, dass *DIESE* Perspektive nun einmal die zentrale sei. Die Anekdote seiner Aufnahmeprüfung in Kremsmünster, wo er gegenüber Pater Placidus Hall zwar nicht auf solide Vorbildung verweisen konnte, dafür aber alle Orte, Landschaften, Berge, Bäche, Flüsse, Pflanzen- und Tierarten seiner Region herzusagen wusste, und das wohl mit einiger Begeisterung...sie ist eben nicht bloß eine „hübsche Geschichte“, sondern führt in den Kern von StifTERS Poetik.

An zwei ausgewählten Texten, der Erzählung „Der Waldgänger“ und dem aus Bericht, Erzählung, Erinnerung eigentümlich gemischten „Aus dem bairischen Walde“ möchte ich im Folgenden versuchen, dieses Verhältnis Raum/Figur zumindest ansatzweise herauszuarbeiten. Man soll sich aber nicht mit fremden Federn schmücken: die Idee die Anregung, StifTERS Werk einmal auf diese Perspektive hin zu lesen kam von meinem Passauer Kollegen Prof. Harnisch. Im Rahmen eines Workshops in Budweis, vor einigen Wochen, wo wir am Rande über Stifter ins Gespräch kamen, wies er mich darauf hin. Dafür möchte ich mich an dieser Stelle ausdrücklich bedanken!

Lokalitě Šumava, stejně jako Bavorský les, jsou pro Stiftera určitou měrou koncipované v duchu Jean-Jacques Rousseaua, tedy jako „předcivilizační“. A to přesto, že jeho pojetí přírody hraje významnou roli. Tyto lokality pak formují i postavy podléhající tak říkajíc „naturalizaci“. Ne však obráceně. S něčím podobným jsem se setkal pouze u Švýcara Jeremiase Gotthelfa, jehož venkovský svět se také primárně prezentuje jako vize světa prostorově uspořádaného a tudíž harmonického, určovaného románovými postavami jako Vreneli a Uli, či jak se ti všichni další jmenují. Anglický literární teoretik Terry Eagleton o literárních postavách říká, že začnou být zajímavé teprve tehdy,

³ V: Adalbert Stifter: Bunte Steine und Erzählungen. Mnichov 1990, str. 15.

⁴ porovn. poznámku 1, str. 447.

když se *DIFERENCUJÍ*. Čím odlišnější, tím zajímavější a modernější (tak Eagleton).⁵ Stifterovi „lidé z lesa“ takovými sklony zrovna neoplývají, resp. nanejvýš jim slouží k určování jejich „převrácenosti“. Jeho postavy jsou opakováním charakteru možná opravdu někdy nudné, jak je někteří Stifterovi čtenáři shledávají. Vždyť v recenzích neustále nacházíme výrazy jako „statické“, „zjednodušené“, „předvídatelné“ atd. Bráno z jiného pohledu, je to zajisté příznakem toho, jak nedostatečně je oceňována další stránka: moc a magie prostoru jeho světů! Stereotypnost jeho rozvádění hlubin lesů a hor, bezmála již rituální, jako modlitba opakované „modrá pásma Šumavy na horizontu“, svojí dominantní perspektivou v podstatě vzdaluje konkrétní postavy ze zorného pole. Je to jako v povídce „Hochwald“ (Hvozď), kde člověku jakoby drží před očima dalekohled obráceně a jemu proto připadá, že se všechno vytrácí do neskutečné dáli. Nyní však přikročíme ke konkrétní práci s textem – nejprve u povídky „Der Waldgänger“ (Lesní poutník) z roku 1847.

In der Beschreibung des kleinen Ortes Friedberg wird der Wald in dieser Geschichte auch als Kulturgrenze gezeigt: „Im Norden sind schon die kleinen Hügel teils mit Feld, teils mit Wald bedeckt, einstens ein einziger, undurchdringlicher Waldgrund, bis noch weiter im Norden die hüglige Gestalt des Landes aufhört, und mit ihm die deutsche Art und Sitte, die deutsche Kleidung und Sprache, und die Ebene beginnt und die slawische Sprache und Bekleidung“.⁶ (371) Die berüchtigte Teufelsmauer erscheint, und in dieser Welt Menschen, die „ihrem inneren Triebe in diesen dunklen Wäldern nachgehen“ (374). Eine dieser seltsamen Figuren wird der „Waldgänger“ genannt, weil diese Art Menschen durch die Natur förmlich bezeichnet werden, an „ihren einmal angenommenen Dingen halten, wie die Wurzeln ihrer großen Tannen im Grunde ihrer Berge, wie die Rinnsäle ihrer Wässer, die eingekeilt in den Tälern fort gehen müssen (...)“, und wie ihre Nebel, die oft den ganzen Tag um die Bergspitzen weben“ (381f.). Eindrücklicher kann man eine phänotypische Prägung durch Natur wohl kaum ausdrücken. Selbst „blaue Augen“ und „blonde Haare“ scheinen durch diesen Raum urtümlich generiert. (385). Allerdings ist da nichts von rassischer Über- oder Unterlegenheit, alles wird auf die Rechnung des Raumes und seiner Bedingungen gesetzt. Diese Waldgänger-Welt kennt kaum Dialoge, die Hauptfigur schweigt, von wenigen Ausnahmen abgesehen, fast so ausgiebig wie der Wald, der ihn umgibt. Als ob die Sprache der Natur die menschliche gewissermaßen überdeckt. Ein anderes, „sprechendes“ Bild für solche Dominanz des Raumes gegenüber den Figuren zeigt die Szene, in der der alte Waldgänger dem ihm anvertrauten Jungen die Buchstaben, die Welt der Zeichen lehrt. Natürlich *NICHT* in einer Schulstube, in überhaupt keiner menschlichen Behausung, sondern draußen, in freier Natur: „und auf dem Rückwege saßen sie an den Steinen am Moldauufer, das den Häusern von Kienberg gegenüber ist, nieder, und der Greis sagte alle Laute, welche die Zeichen, die auf dem Papiere eingepreßt sind, bedeuten, und der Knabe sagte sie nach. Sie saßen lange, die Düfte des Harzes von den vielen Fichten, die in jenen Wäldern stehen, zogen um sie; das ganz schwache und wohlstimmende Sausen, das selbst an windstillen Tagen in Nadelwäldern hörbar ist, war über ihrem Haupte“ usw. usw. (391) Der knappen Bemerkung, dass hier Sprache gelehrt wird, folgt eine vielfach längere, ausgreifende Schilderung, WO sich das abspielt. Rousseau hätte seinen „Emile“ kaum besser, „natürlicher“ erziehen können! Der Waldgänger selbst artikuliert an einer Stelle diese Analogie von Natur-Wachstum und menschlichem Leben, wenn er darauf hinweist, dass Leben wie bei einem Baum verläuft: „der neue Trieb strebt immer von dem alten weg in die Höhe, nie zurück; der alte bleibt hinten, wächst nicht mehr und verdorrt.“ (399). Das ist keine Passage aus irgendeiner „Baumschule“, sondern eine Allegorie auf die Naturhaftigkeit des Vergänglichen. In dieser Welt, unter diesem gar nicht so „sanften Gesetz“ vollzieht sich auch die Geschichte von Georg und Corona, die ein Spiegelbild von Stifters ganz persönlicher Tragödie ist. Als die Ehe auch nach vielen Jahren noch kinderlos bleibt, willigen beide in einen „Trennungs-Pakt“ ein: sich neue Partner

⁵ Terry Eagleton: Literatur lesen. Eine Einladung. Stuttgart 2016, S. 65ff.

⁶ In: Adalbert Stifter, vgl. Anmerkung 3, S. 371. Im Folgenden nur noch im Text mit Seitenzahl.

zu suchen, um mit diesen dann das von der Natur geforderte Gesetz der Re-Generation zu erfüllen. Im Falle Georgs gelingt dies auch – aber dieses den Forderungen der Natur gebrachte Opfer – man mag es zumindest als heutiger Leser kaum „sittlich“ nennen! Doch: im Kontext dieser Erzählung, ihrer Natur-Gläubigkeit ist es folgerichtig, den Charakteren wird kein widerständiger, „subjektiver“ Weg zugestanden. Dafür, dass man so etwas allenfalls aushalten kann, sorgt ein reichlich kitschiger Schluss, mit dem Wiedersehen der alten Liebenden.

Wie bereits erwähnt, konnte der Dichter des „Sanften Gesetzes“ auch das Katastrophale, das Ungezügelter der Natur gestalten – so wie in „Aus dem bairischen Walde“, aus dem Spätwerk StifTERS.⁷ Diese Geschichte faszinierte viele spätere Leser, u.a. Thomas Mann, dessen zentrales Kapitel „Schnee“ im „Zauberberg“ entschieden davon inspiriert wurde. Zu Beginn beschreibt Stifter eine Route, hin zum „Fuß des Dreisesselberges“, von Eger über Regensburg nach Passau, und von dort weiter (321) via Freyung nach Lackerhäuser. Da es sich um einen „Bericht“ handelt, verzeichnet Stifter auch Fakten wie Besitzverhältnisse, Herkunft der Gäste – die übrigens auch aus Budweis kommen (324) usw. Eine Hautevolee Erholungs-Suchender, für Stifter darüber hinaus in unmittelbarer Nähe seiner „Heimat Oberplan“, bildet gewissermaßen den kulturgeschichtlichen Kontext. Die Landschaft – und das könnte nun so auch wieder in jeder StifTERSchen Erzählung auftauchen – ist eine Seelenlandschaft, in der man „Jahre lang weilen“ kann, ohne der „Mannigfaltigkeit der Gestaltungen“ (325) überdrüssig zu werden. Von der „Würde“, der „Anmuth“ der Gegend ist die Rede, man sieht sich in Schillers Welt des Erhabenen versetzt. „Stillend und seelenberuhigend“ findet der Berichtstatter diesen Raum, eine Welt „voll Ruhe und Herrlichkeit“. (327). Stifter beschreibt diese Wald-Landschaften wie mit einem sprachlichen Pinsel, so, als würde er malen. Hier herrscht das Gesetz des Bleibenden in aller Veränderung, es zeige sich, so der Autor, in dieser Art von ewiger Wiederkehr des Gleichen „im kleinsten die Größe der Allmacht“. Der Wald wird in Gestalt der „Woge“ auch als „Waldmeer“ bezeichnet (330), die Elemente gehen ineinander über. Das Ganze aber ist eine ästhetische Form, in seiner räumlichen Gestalt einem epischen Gedicht vergleichbar (331).

Dne 15. listopadu 1866 – válečný rok, rozhodující bitva mezi Pruskem a Rakouskem! – do našeho světa vtrhne jiná moc – i ta je přirozená, vymazává však veškerý klid a netečnost: chumelenice apokalyptických dimenzí! Něco „strašného“, a přesto i „velkolepě povzneseného“, jak píše (339). Tím se změní jeho náhled na prostor, který se ještě doposud zdál být tou jedinou a věčnou idylou. Ale i do této nové, hrozné podoby upoutává postavy, lidí – nemůžou nic jiného, než ten „virvál“ sledovat. Je to magické, téměř až myticky neodolatelné pouto, do kterého je chumelenice vtahuje. Ve StifTERovi čteme: „Vše bylo jinačí. (...) Vznesený les, ačkoliv zcela zasněžen, byl přeci jenom temnější, než všechna ta běloba a shlížel dolů jako obrovský flek, hrůzný a vyhrůžující. Znamé útvary dálavy jsem nebyl schopen nalézt. (...) Na cestu o několika minutách potřeboval jsem hodinu“. Zrušení poměru prostoru a času ve StifTERových příbězích ze Šumavy nacházíme často, zde se ovšem přesunuly do katastrofického. Obyvatelé hovoří o „božím soudu“ (348), a autor proti takové interpretaci nevznáší námitky. Ke konci sice onomu chaosu živelnosti „nádhernému a nyní tak strašnému lesu“ může uniknout (352), závěr ale ukazuje, že v jeho nitru nadále působí, že ho i nadále poutá. A takovéto retrospektivy autorova zážitku z Bavorského lesa, rozsáhlého kusu poetiky prostoru StifTERova světa, závazné pro většinu jeho vyprávění a zpráv, bych se chtěl následně chopit a podrobněji citovat:

⁷ Adalbert Stifter: Aus dem bairischen Walde. V: Adalbert StifTERS Sämtliche Werke. Patnáctý svazek. Smíchané rukopisy. Druhé oddělení. Vydáno Gustavem Wilhelmem. Reichenberg 1935. V následujícím tomto vydání, už jenom jmenování stránek.

„Doslova jsem viděl třpytění sněhu na Lackenhäuseru deset až čtrnáct dní před sebou. A když jsem zavřel oči, o to spíš jsem ho vnímal. Stalo se snesitelnějším a pozvolna vybledávalo jen díky trpělivému podvolení se této věci a díky klidnému náhledu na ni, jako na cosi, co tu prostě jednou je. Nemohu udat hranici, kdy to skončilo. A to proto, že když už se to zdálo pominout, objevilo se to přeci jenom znovu, jakmile jsem na to začal živě myslet. Konečně se to vytratilo a já byl schopen přemýšlet a vyprávět o tom“. (353)

Ja, ich denke, so erging es Stifter auch mit seinem Böhmerwald: er verließ ihn, erlebte den Verlust oft genug als Riss in seiner Existenz, der sich immer wieder öffnete, eine Art „offene Wunde“...aber dann konnte er davon erzählen, von diesem Raum, dieser Landschaft, die ihre Menschen, ob real oder als literarische Schöpfungen, in ihren Bann zieht, recht eigentlich zu „Statisten“ macht. „Geduldiges Fügen“ ist dabei die Haltung, die einzig angemessen scheint.

Ich danke für Ihre Aufmerksamkeit

Adalbert Stifter Geburtshaus

Prof. PhDr. Alena Jaklová, CSc.

In den Jahren 1969–1973 studierte sie die Fächerkombination Bohemistik – Germanistik an der Pädagogischen Fakultät in Budweis, 1974–1978 dann Bohemistik und Gesellschaftswissenschaften an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. 1985 verteidigte sie erfolgreich ihre Kandidatendissertation am Institut für Tschechische Sprache an der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik in Prag, 1988 habilitierte sie sich für das Fach Tschechische Sprache. Im Jahr 2007 wurde sie zur Professorin für das Fach Tschechische Sprache.

Zu ihren Schwerpunktgebieten gehören Wortbildung, Stilistik, Textlinguistik, Interkulturelle Kommunikation sowie Areal- und Kontaktlinguistik. Sie veröffentlichte acht Monographien, dreizehn Kapitel in fachwissenschaftlichen Publikationen sowie über hundert Aufsätze und Studien. Bisher war sie an sechs renommierten und zahlreichen kleineren wissenschaftlichen Projekten beteiligt.

Prof. PhDr. Jaklová ist Mitglied zahlreicher sprachwissenschaftlicher Verbände und fachwissenschaftlicher Räte in Doktorstudiengängen an drei Universitäten sowie Mitglied des Wissenschaftlichen Rates der Philosophischen Fakultät der Südböhmischen Universität und des Wissenschaftlichen Rates der Südböhmischen Universität in Budweis.

Prof. PhDr. Alena Jaklová

Philosophische Fakultät der Südböhmischen Universität in Budweis

Referat: Adalbert Stifter und seine farbige Sprache

Adalbert Stifter (1805 – 1868) ist ein bedeutender österreichischer Schriftsteller des 19. Jahrhunderts, dessen Wurzeln in Böhmen liegen. Er zählt zu den Hauptvertretern des Biedermeier. Stifter lebte bis zu seinem dreizehnten Lebensjahr im südböhmischen Oberplan (Horní Planá) und bewunderte sein Leben lang die Natur Südböhmens, vor allem den Böhmerwald. Die Natur wurde auch zu einem der zentralen Motive seines Schaffens. Sie ist hier als Ausdruck der göttlichen Ordnung zu verstehen, denn sie verkörpert in allen ihren Formen die göttlichen Gesetze.¹

Stifters Werke sind durch einen meisterhaften Erzählstil und farbenprächtige Beschreibungen der Böhmerwaldlandschaft gekennzeichnet. Die Farbe selbst ist in Stifters Texten stets ein wichtiges Erkennungs- und Emotionselement, ein bewertendes, symbolisches und auch poetisierendes.

So ist es auch in der Erzählung *Bergkristall* (1845).² Interessant sind die Sprache und der Stil der Erzählung *Bergkristall* insbesondere unter dem Aspekt der verwendeten Symbole, der Expressivität von Bezeichnungen im Zusammenhang mit einzelnen Motiven der Handlung und auch unter dem Aspekt der sprachlichen Gestaltung der gesamten thematischen Struktur und des Kompositionsaufbaus des Textes.

In diesem Beitrag konzentrieren wir uns jedoch auf die vom Autor gewählten Bezeichnungen von Farben und Farbtönen im Zusammenhang mit ihren onomasiologischen Funktionen in verschiedenen syntaktischen Positionen. Wir versuchen auf diese Art und Weise die Farben im Text zu beurteilen, die zusammen mit den akustischen Signalen die ganze Handlung der Erzählung durchdringen und darin eine wichtige Rolle spielen.³

¹ SCHMIEDOVÁ, Monika. Naturschilderung im Prosawerk von Adalbert Stifter. České Budějovice, 2004. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.

² Der nachfolgenden Analyse liegt die 1991 im Reclam-Verlag erschienene Ausgabe zu Grunde: STIFTER, Adalbert. *Bergkristall*. Stuttgart: Reclam, 1991.

³ BACHMAIER, Helmut. Nachwort. In: STIFTER, A. *Bergkristall*. Stuttgart: Reclam, 1991, S. 64-72.

Die ursprüngliche journalistische Fassung der Erzählung *Bergkristall* schrieb Stifter im Herbst 1845. Im Dezember desselben Jahres erschien sie als Fortsetzungsgeschichte in der Zeitschrift *Die Gegenwart* unter dem Titel *Der Heilige Abend*. Obwohl die Erzählung bei den Lesern großen Erfolg hatte, überarbeitete Stifter sie mehrmals. Die definitive Fassung wurde 1852 vollendet und erschien 1853 in der Sammlung *Bunte Steine*.

Im Text der Erzählung *Bergkristall* sind die Farbenbezeichnungen vor allem ein Mittel der stilistischen Aktualisierung mit einer eindeutigen Charakterisierungsfunktion. Die Farbe ist hier ein begleitendes Kriterium der Bewertung von Objekten und Situationen und kann auch eine symbolische Bedeutung haben.

Die Farbenwelt der Erzählung *Bergkristall* wird sowohl durch chromatische Farben (aus dem griechischen *chromatikos* – die Farbe betreffend, bunt), also durch die Farben rot, blau, grün und gelb,⁴ als auch durch achromatische Farben (nicht bunte Farben), also durch weiß und schwarz⁵ wiedergegeben. In dem analysierten Text haben wir insgesamt sechs Grundfarben festgestellt, konkret *weiß, schwarz, rot, blau, grün, gelb* sowie eine Reihe von Bezeichnungen eines globalen optischen Eindrucks wie z.B. *düster, dunkel, blass, klar, leuchtend, funkelnd* etc. Indirekte Bezeichnungen von Farben, wie z.B. *milchig*, treten in der analysierten Erzählung vereinzelt auf.

Am häufigsten erscheint in der Erzählung *Bergkristall* die Farbe *Weiß*, und zwar mit insgesamt 33 Belegen. Die Symbolik dieser Farbe ist unterschiedlich. Im frühen Christentum war sie ein Symbol der Reinheit,⁶ im Alttschechischen ein Symbol der Hoffnung, Helmut Bachmaier hingegen interpretiert in seinem Nachwort zum *Bergkristall*⁷ die Farbe *Weiß* als Symbol der Angst, der Bedrohung und des Schreckens. Wir sind jedoch der Ansicht, dass die Dominanz der weißen Farbe in Stifters Text eher durch das Thema der Erzählung (Irren der Kinder in einer unbekanntem Winterlandschaft) und durch ihr zentrales Motiv (Gletscher, Natur während eines Schneesturms) bedingt ist, vgl. z. B. *der Schneeberg [...] sieht mit seinen weißen Flächen herab (S. 7); es war wieder nichts um sie als das Weiß [...], alles war [...] in eine einzige weiße Finsternis gehüllt (S. 37-38).*

Die Farbenbezeichnungen treten vor allem als Determinanten von Substanzen auf, zumeist in Form von nicht abgeleiteten (seltener abgeleiteten) qualitativen, attributiv, adverbial oder prädikativ gebrauchten Adjektiven. In Stifters Text haben diese Adjektive eine differenzierende Funktion (*alle Bergfelder [...] sind dann weiß, S. 8*), weniger häufig eine bezeichnende Funktion (*[...] die Wände sind mit einem angeflogenen weißen Reife bedeckt, S. 8*). Die Bezeichnung der weißen Farbe tritt in dem analysierten Text jedoch auch als Substantiv auf (*[...] aber es war rings um sie nichts als das blendende Weiß, überall das Weiß, S. 36*) oder als nominaler Prädikatsteil (*[...] die trockenen Kiesel, die wegen Regenlosigkeit ganz weiß geworden waren, S. 26*).

Gehen wir lediglich von den gewonnenen quantitativen Angaben aus, so ist die zweithäufigste Farbe in Stifters Erzählung *Rot* (insgesamt 27 Belege). Zugleich muss jedoch darauf hingewiesen werden, dass diese Farbe, die wiederum am häufigsten als adjektivisches Attribut auftritt, im Text lediglich drei Denotate bezeichnet: die sogenannte *rote Unglückssäule, die Sonne und die Fahne*. Im Allgemeinen ist die Symbolik der roten Farbe unterschiedlich. Es ist die feierliche Farbe der kaiserlichen Macht, die Farbe der Liebe, des Widerstands und der Revolution. Auch in der Erzählung *Bergkristall* verwendet Stifter diese Farbe unterschiedlich. Verbunden mit dem Denotat *Unglückssäule* ist es die Farbe des Schreckens und des vorzeitigen Todes. Meistens wird diese Farbe jedoch in einer Bedeutung gebraucht, die mit der beschriebenen Szenerie, der Winterlandschaft, auffällig kontrastiert. Die rote/blutrote Farbe wird somit zu einem Mittel der Dramatisierung des Textes, sie erscheint in zugespitzten Handlungsabschnitten (die rote Fahne signalisiert beispielsweise die Rettungsaktion der Dorfbewohner in der verschneiten Landschaft) und

⁴ Von den chromatischen Farben kommt im Text der Erzählung *Bergkristall* die Farbe *braun* gar nicht vor.

⁵ KŘÍSTEK, Václav. Pojmenování barev a jejich uplatnění v kontextu [Die Bezeichnungen von Farben und ihr Einsatz im Kontext]. In: *Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1979, S. 131-138.

⁶ BARAN, Ludvík. Barva v umění, kultuře a společnosti [Die Farbe in der Kunst, Kultur und Gesellschaft]. Praha: SPN, 1978.

⁷ BACHMAIER, Helmut. Vgl. Anm. 3, S. 70.

zumeist in Verbindung mit einem weiteren, oft eher metaphorischen Adjektiv verbunden (*die blutrote kalte Sonne*, S. 5).

Hinsichtlich ihres Einsatzes im Text eröffnen sich gerade bei der dritthäufigsten Farbe – Blau (mit 15 Belegen) – die interessantesten Interpretationsmöglichkeiten. Diese Farbe, die vor allem als kalte Farbe empfunden wird, ist im Text neben ihrer adjektivischen Grundform *blau* auch durch eine ganze Reihe von Farbmodifikationen vertreten, z. B. *dunkelblau*, *zart fernblau*, *bläulich*, *Milchblau*, *sehr blau*, *die finstere Bläue*, *sehr stark blaue Farbe*, *schreckhaft blau*, *so blau wie das sanfte Firmament*, *viel tiefer und viel schöner blau als das Firmament*. Die Semantik dieser Farbe, die traditionsgemäß Beständigkeit, Treue und Ruhe symbolisiert, bildet in Stifters Text eine Grundlage für ein komplexes metaphorisches Bild des Gletschers, des Schnees, des hohen Winterhimmels oder der durchsichtigen eisigen Luft. Der Autor ruft hiermit die Atmosphäre hervor, in der sich die Handlung abspielt: *In der ganzen Höhlung war es blau, so blau, wie gar nichts in der Welt ist, viel tiefer und viel schöner blau als das Firmament, gleichsam wie himmelblau gefärbtes Glas, durch welches lichter Schein hineinsinkt* (S. 41).

Gleich häufig wie blau, kommt in Stifters Erzählung die Farbe Schwarz vor (17 Belege). Es gibt hier jedoch keine Farbmodifikationen und in der tschechischen Übersetzung wird sie auch viermal in festen Wendungen gebraucht: *Kaffee* – in dem Kontext 'schwarzer Kaffee', *Holunder* 'schwarzer Holunder' (*der alte Tobias sitzt [...] unter Holunderbüschen* (S. 15)). Die Farbe Schwarz ist achromatisch, also nicht bunt, und steht im semantischen Kontrast zu weiß. Die Verbindung des Adjektivs *schwarz* mit einem Denotat wird in Texten in der Regel zur Assoziation von negativen Konnotationen benutzt, also vor allem in symbolischer Bedeutung.⁸ In der Erzählung *Bergkristall* determiniert jedoch die Bezeichnung der schwarzen Farbe die Substantive *Hut* und *Rock* (S. 15-16) als Symbole des Stolzes und Würde eines Handwerkers oder ist ein bezeichnendes Adjektiv *das schwarze eiserne Kreuz auf der Spitze der roten Säule* (S. 32-33), das im gegebenen Kontext die kontrastierende Verbindung der roten hölzernen Säule mit dem schwarzen Kreuz und dem weißen Schnee steigert.

Eine vergleichbare kontrastierende Bedeutung hat auch die Kombination des schwarzen Himmels, der sich über der verschneiten Landschaft wölbt (*fast schwarzes Gewölbe [...] spannte sich um die Kinder*, S. 47). Dieser Kontrast wird oft auch durch das Adjektiv *dunkel* ausgedrückt, wodurch in der Erzählung *Bergkristall* das semantische Feld der schwarzen Farbe erweitert wird ([...] *überall nur Weiß – lauter Weiß. Bloß ein dunkles Horn, ein dunkles Haupt, ein dunkler Arm wurde sichtbar*, S. 47). Stilistisch am spezifischsten erscheint uns jedoch in dem analysierten Text der Gebrauch der schwarzen Farbe zur Bezeichnung von Felsen und Steinen (*schwarze Felsen*, S. 53; *die schwarzen Hörner und die schwarzen Steinrippen*, S. 56, S. 483), da gerade die Steinhöhle und nicht die Eishöhle den Kindern nachts als Schutz und Zufluchtsort diente.

Im Text der Erzählung *Bergkristall* kommen noch zwei weitere Farben vor, und zwar *Grün* (12 Belege) und *Grau* (10 Belege). Die grüne Farbe konkretisiert in ihrer Grundbedeutung die Vorstellung des grünen Waldes (*auf den verschiedenen grünen Zweigen der Tannen und Fichten*, S. 30), in metaphorischer Bedeutung spezifiziert sie die Farbgestalt der Wolken (*die grünlich gedunsenen Wolken*, S. 34) und des Eises (*da sieht man allerlei Farben [...] grün, blau, weißlicht – das ist das Eis*, S. 40). Diese Farbe dient auch zur Vergegenwärtigung des symbolischen Nordlichts, dem es zusammen mit den Geräuschen des Gletschers zu verdanken war, dass die Kinder wach blieben und nicht erfroren (*Wie die Kinder so saßen, erblühte am Himmel vor ihnen ein bleiches Licht mitten unter den Sternen und spannte einen schwachen Bogen durch dieselben. Es hatte einen grünlichen Schimmer, der sich sachte nach unten zog*, S. 50).

Die Farbe *Grau* ist ein Zwischenton des Farbspektrums. Physikalisch gesehen ist sie genau wie Schwarz ein Farbton von Weiß und ist mit dieser Farbe fest verbunden.⁹ Im Text der Erzählung hat sie die Semantik von „etwas Geläufigem, Einfachem“ (*Er ist umringt von Schuhen, die aber sämtlich alt, grau, kotig und zerrissen sind*, S. 15), häufiger bezeichnet sie jedoch die Qualität der Naturerscheinungen kurz vor dem Aufkommen des Schneesturms (*Der Knabe konnte die Zeit nicht ermessen, weil keine Sonne am Himmel stand und weil*

⁸ SCHACHERL, Martin. Některé příznakové pojmenovávácí funkce adjektivního atributu u J. Zeyera – pojmenování barvy [Einige spezifische Bezeichnungsfunktionen des adjektivischen Attributs bei J. Zeyer – Bezeichnung von Farbe]. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity*. A 52. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, S. 125-133.

⁹ Ebd., S. 128.

es immer gleichmäßig grau war, S. 33; [...] der gefrorene Boden sich grau zeigte, S. 30; der Wald fing an, sich grau zu bestäuben S. 30).

Die Farbe *Gelb* ist in der Erzählung lediglich durch zwei Ausdrücke vertreten. Sie kündigt den kommenden Morgen an (*Zuletzt färbte sich eine Himmelsgegend gelb, S.5*), ihre Form- und Bedeutungsmodifikation *gelblich* präzisiert die Farbenpracht des Gletschers: *Unter der weißen Decke [...] glimmerte es (das Eis) seitwärts grünlich und bläulich und dunkel und schwarz und selbst gelblich und rötlich heraus (S. 42).*

Das angeführte Beispiel zeigt, dass Stifter neben den Grundtönen der einzelnen Farben auch häufig Farbmodifikationen verwendete. Sie können, wie schon erwähnt, vor allem bei der Farbe Blau und dann bei Weiß, Rot, Grün und in einem Fall auch bei Gelb festgestellt werden.

Fazit: Bezeichnungen von Farben sind in der Erzählung *Bergkristall* vor allem in Abschnitten zu finden, in denen Naturerscheinungen geschildert werden. Die Farben steigern die stilistische Wirkung des Textes und lassen die erhabene Majestät der durch die Ereignisse auf dem Gletscher personifizierten Natur noch plastischer, dynamischer (im Sinne der Veränderlichkeit) und expressiver hervortreten.

Alena Jaklová

Adalbert Stifter a jeho jazyk plný barev

Adalbert Stifter (1805 – 1868) je významný rakouský spisovatel 19. století. Jeho kořeny jsou však v Čechách. Radí se mezi hlavní představitele *biedermeieru*.

Stifter žil až do svých třinácti let v jihočeské obci Horní Planá (Oberplan). Po celý život obdivoval přírodu jižních Čech, především Šumavu. Příroda se také stala jedním z centrálních motivů jeho díla. Má zde být vnímána jako výraz božského pořádku, neboť je ve všech svých formách ztělesněním božských zákonů.¹⁰

Charakteristickým rysem pro autorův stil je mistrovský vypravěčský jazyk a barvitě popisy šumavské přírody. Barva je ve Stifterově textu vždy důležitým prvkem poznávacím a emočním, prostředkem hodnotícím, symbolickým i poetizačním.

Tak je tomu také v povídce *Horský křišťál (Bergkristall, 1991)*. Při analýze této povídky jsem vycházeli z německého originálu.¹¹ Jazyk a styl povídky *Bergkristall* je zajímavý z hlediska užívaných symbolů, z hlediska expresivity pojmenování v návaznosti na jednotlivé dějové motivy i z hlediska jazykového ztvárnění celkové tematické a kompoziční výstavby textu.

My se však v tomto příspěvku soustředíme na autorovu volbu pojmenování barev a barevných odstínů v souvislosti s jejich onomaziologickými funkcemi v různých syntaktických pozicích. Barvy a jejich modifikovaná pojmenování představují důležitou složku všech Stifterových literárních děl, proto se i v případě povídky *Bergkristall* pokusíme postihnout barevnost obsaženou

¹⁰ SCHMIEDOVÁ, Monika. *Naturschilderung im Prosawerk von Adalbert Stifter*. České Budějovice, 2004. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta.

¹¹ STIFTER, Adalbert. *Bergkristall*. Stuttgart: Reclam, 1991, český překlad citovaných ukázek je převzat ze sbírky *Horský křišťál* (STIFTER, Adalbert. *Horský křišťál*. In: STIFTER, A. *Horský křišťál*. Překlad A. Siebenscheinová. Praha: Odeon, 1978, s. 446-488.).

v textu, která spolu s akustickými signály prostupuje celým dějem povídky a hraje v ní významnou roli.¹²

Původní, žurnalistickou podobu povídky *Bergkristall* napsal Stifter na podzim roku 1845. V prosinci téhož roku byla publikována v časopise *Die Gegenwart* pod názvem *Der Heilige Abend* jako příběh na pokračování. Přestože měla povídka mezi čtenáři velkou odezvu, pracoval na ní Stifter dál. Její definitivní verze byla dokončena v roce 1852 a povídka vyšla roku 1853 jako součást sbírky *Bunte Steine*.

V textu povídky *Bergkristall* jsou pojmenování barev především stylisticky aktualizačním prostředkem s jednoznačnou funkcí charakterizační. Barva je zde průvodním hodnotícím kritériem objektů a situací, případně má i význam symbolický.

Barevný svět povídky *Bergkristall* vystihují jak barvy chromatické (z řeckého *chromatikos* - týkající se barvy, barevný), tj. barva červená, modrá, zelená a žlutá,¹³ tak barvy achromatické (nepestré), tzn. barva bílá a černá.¹⁴ V analyzovaném textu jsme zaznamenali celkem šest barev základních, konkrétně je to barva *bílá, černá, červená, modrá, zelená, žlutá*, a dále řadu pojmenování vyjadřujících celkový světelný vjem, jako jsou označení *temný/tmavý, bledý, jasný, třpytivý, lesklý* apod. Nepřímá pojmenování barev, např. *mléčný*, se ve sledované povídce objevují ojediněle.

Nejvyšší frekvenci má v povídce *Bergkristall* barva *bílá*; lze ji doložit celkem 33 doklady. V obecné rovině je symbolika této barvy různá. V raném křesťanství byla bílá barva symbolem čistoty,¹⁵ ve staré češtině symbolem naděje, podle Bachmaiera, autora doslovu k povídce *Bergkristall*,¹⁶ je bílá v tomto textu symbolem strachu, ohrožení a hrůzy. My se však domníváme, že dominanta bílé barvy je ve Stifterově textu podmíněna spíše celkovým tématem povídky (bloudění dětí v zimní neznámé krajině) a jejím ústředním motivem (ledovec, příroda v sněhové vánici), srovnej např. *der Schneeberg [...] sieht mit seinen weißen Flächen herab* (s. 7) 'hora [...] shlíží svými bílými plochami dolů' (s. 449); *es war wieder nichts um sie als das Weiß [...], alles war [...] in eine einzige weiße Finsternis gehüllt* (s. 37-38) 'zase nebylo kolem dokola nic než bělost [...], všechno bylo zahaleno [...] do jediné bílé tmy' (s. 470).

Pojmenování barev se zapojují do vět především jako determinanty substancí, které jsou verbálně vyjádřeny neodvozenými (méně často odvozenými) jakostními adjektivy ve funkci atributu shodného. Ve Stifterově zkoumaném textu mají tato adjektiva funkci diferencující (*alle Bergfelder [...] sind dann weiß*, s. 88 'všechna horská pole [...] jsou pak bílá', s. 450), méně často označující ([...] *die Wände sind mit einem angeflogenen weißen Reife bedeckt*, s. 8 '[...] stěny jsou

¹² BACHMAIER, Helmut. Nachwort. In: STIFTER, A. *Bergkristall*. Stuttgart: Reclam, 1991, s. 64-72.

¹³ Z chromatických barev se v textu povídky *Horský křišťál* vůbec nevyskytuje barva *hnědá*.

¹⁴ KŘÍSTEK, Václav. Pojmenování barev a jejich uplatnění v kontextu. In: Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1979, s. 131-138.

¹⁵ BARAN, Ludvík. Barva v umění, kultuře a společnosti. Praha: SPN, 1978.

¹⁶ BACHMAIER, Helmut. Srov. pozn. 3, s. 70.

pokryty nadechnutou bílou jinovatkou', s. 450). Pojmenování bílé barvy se však v analyzovaném textu vyskytuje také v podobě substantiva ([...] *aber es war rings um sie nichts als das blendende Weiß, überall das Weiß*, s. 36 'ale kolem dokola nebylo nic než oslnivá bělost, všude bělost', s. 469) nebo jako nominální součást predikátu ([...] *die trockenen Kiesel, die wegen Regenlosigkeit ganz weiß geworden waren*, s. 26 'suché oblázky, které tím, že dlouho nepršelo, úplně zbělely', s. 462).

Budeme-li vycházet pouze ze získaných kvantitativních údajů, pak druhou nejfrekventovanější barvou je ve Stifterově povídce barva *červená* (celkem 27 dokladů). Zároveň je však nutno upozornit na to, že tato barva, užitá opět nejčastěji ve formě shodných adjektivních atributů, označuje v textu pouze tři denotáty: tzv. *červený sloup neštěstí*, *slunce* a *prapor*. Obecně je symbolika červené barvy různá. Je to barva lásky, odporu a revoluce i slavnostní barva císařské moci. Také v textu povídky *Bergkristall* užívá Stifter této barvy nejednotně. Ve spojení s denotátem *sloup neštěstí* je to barva hrůzy a předčasné smrti. Většinou je však této barvy užito ve významu, který je nápadně kontrastní k popisované scénérii, tedy k zimní přírodě. *Rote/blutrote Farbe* (v českém překladu barva rudá/červená) se tak stává prostředkem dramatizace textu, objevuje se ve vypjatých dějových pasážích (červený prapor signalizuje například záchrannou akci vesničanů v zasněžené přírodě) a často je spojena i s dalším, mnohdy metaforickým adjektivem (*die blutrote kalte Sonne*, s. 5 'krvavě červené chladné slunce', s. 447).

Snad nejzajímavěji užitá a podle frekvence svého výskytu třetí v pořadí je barva *modrá* (15 dokladů). Tato barva, pociťovaná převážně jako studená, je v textu zastoupena vedle své základní adjektivní podoby *modrý* a jejích barevných modifikací též ve formě adverbíí a substantiv, např. *tmavomodrý*, *temně modrý*, *sytě modrý*, *jasně modrý*, *modravý*, *namodralý*, *mléčně modrý*, *modře*, *modro*, *modř*, *temnější modř*, *zelenavě modrý*, *modrý jako něžná obloha*. Sémantika modré barvy, tradičně symbolizující stálost, věrnost a klid, je ve Stifterově textu základem komplexního metaforického obrazu ledovce, sněhu, vysoké zimní oblohy nebo průhledného ledového vzduchu. Autor tak evokuje atmosféru, v níž se děj příběhu odehrává: *In der ganzen Höhlung war es blau, so blau, wie gar nichts in der Welt ist, viel tiefer und viel schöner blau als das Firmament, gleichsam wie himmelblau gefärbtes Glas, durch welches lichter Schein hineinsinkt* (s. 41) 'Celá jeskyně však byla modrá, tak modrá jako nic na světě, mnohem sytější a krásnější modrá než obloha, jakoby nebeskou modří obarvené sklo, jímž proniká světlá záře' (s. 473).

Stejně často jako barva modrá se v textu Stifterovy povídky objevuje i barva *černá* (17 dokladů). Nemá však žádné barevné modifikace a v českém překladu je čtyřikrát užitá i v podobě ustálených spojení: *Kaffee* - v daném kontextu 'černá káva', *Holunder* 'černý bez' (*der alte Tobias sitzt [...] unter Holunderbüschen*, s. 15 'starý Tobiáš sedí [...] pod keřem černého bezu', s. 454). Černá barva je barva achromatická, tedy nepestrá, sémanticky kontrastní k barvě bílé. Spojení adjektiva *černý* s denotátem se v textech zpravidla užívá k asociaci negativních konotací, tedy

především v symbolickém významu.¹⁷ V povídce *Bergkristall* však pojmenování černé barvy v atributu rozvíjí substantiva *klobouk* a *kabát* (s. 15-16) jakožto symboly řemeslnické hrdosti a důstojnosti nebo je adjektivem označujícím: *das schwarze eiserne Kreuz auf der Spitze der roten Säule* (s. 32-33) ‘černý železný kříž na špici červeného sloupu’ (s. 466). To v daném kontextu umocňuje kontrastní spojení červeného dřevěného sloupu s černým křížem a bílého sněhu. Stejný protikladný význam má i spojení černé oblohy klenoucí se nad zasněženou krajinou (*fast schwarzes Gewölbe [...] spannte sich um die Kinder*, s. 47 ‘skoro černá obloha [...] rozklenula se nad dětmi’, s. 477). Tento kontrast je mnohdy vyjádřen i užíváním adjektiva *dunkel* ‘tmavý, temný’, které v povídce *Bergkristall* sémantické pole černé barvy rozšiřuje ([...] *überall nur Weiß — lauter Weiß. Bloß ein dunkles Horn, ein dunkles Haupt, ein dunkler Arm wurde sichtbar*, s. 47 ‘[...] všude bylo jen bílo - úplně bílo. Sem tam spatřily tmavý hrot, temný vrchol a černé rameno’, s. 477). Stylisticky nejvýznamovější se nám však v analyzovaném textu jeví užití černé barvy k označení skal a kamenů (*schwarze Felsen*, s. 53 ‘černé skály’, s. 481; *die schwarzen Hörner und die schwarzen Steinrippen*, s. 56 ‘černé hroty a černé kamení’, s. 483), neboť právě kamenná, a nikoli ledová jeskyně posloužila v noci dětem jako ochrana a útočiště, a to i přesto, že se bloudění dětí v povídce odehrává na ledovci a ve sněhové vánici.

V textu povídky *Bergkristall* se objevují ještě dvě další barvy, a to *zelená* (12 dokladů) a *šedá* (10 dokladů). Zelená barva ve svém základním významu zpřesňuje představu zeleného lesa (*auf den verschiedenen grünen Zweigen der Tannen und Fichten*, s. 30 ‘zelené jedlové a smrkové větvíčky’, s. 465), v metaforickém významu specifikuje barevnost mraků (*die grünlich gedunsenen Wolken*, s. 34 ‘bílá a zelená mračna’, s. 468) a ledu (*da sieht man allerlei Farben [...] grün, blau, weißlicht - das ist das Eis*, s. 40 ‘je vidět všelijaké barvy [...] zelenou, modrou, bělavou - to je ledovec’, s. 472). Tato barva slouží rovněž k vykreslení symbolické severní záře, která spolu se zvuky ledovce zabránila tomu, aby děti usnuly a zmrzly (*Wie die Kinder so saßen, erblühte am Himmel vor ihnen ein bleiches Licht mitten unter den Sternen und spannte einen schwachen Bogen durch dieselben. Es hatte einen grünlichen Schimmer, der sich sachte nach unten zog*, s. 50 ‘Jak tak děti seděly, vzplanulo před nimi na obloze bledé světlo mezi hvězdami a rozepjalo mezi nimi slaboučký oblouk. Zelenavě se třpytilo a jeho záře se pozvolna šířila dolů’, s. 479).

Šedá/šedivá barva je mezitónem barevného spektra. Fyzikálně je stejně jako černá barva odstínem barvy bílé a je s ní pevně spjata.¹⁸ V textu povídky má sémantiku „něčeho běžného, obyčejného“ (*Er ist umringt von Schuhen, die aber sämtlich alt, grau, kotig und zerrissen sind*, s. 15 ‘Je obklopen botami a opánky, jež jsou vesměs staré, šedivé, zablácené a roztrhané’, s. 455), častěji ale označuje kvalitu přírodních jevů těsně před příchodem sněhové bouře (*Der Knabe konnte*

¹⁷ SCHACHERL, Martin. Některé příznakové pojmenovávací funkce adjektivního atributu u J. Zeyera – pojmenování barvy. In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity. A 52. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 125-133.

¹⁸ Tamtéž, s. 128.

die Zeit nicht ermessen, weil keine Sonne am Himmel stand und weil es immer gleichmäßig grau war, s. 33 ‘Chlapec nedovedl odhadnout čas, protože na nebi nesvítilo slunce a protože bylo stále stejně šedivo’, s. 467; [...] *der gefrorene Boden sich grau zeigte*, s. 30 ‘umrzlá země se zbarvila do šeda’, s. 465; *der Wald fing an, sich grau zu bestäuben* s. 30 ‘les dostával šedivý poprašek’, s. 466).

Žlutá barva je v povídce zastoupena pouze dvěma výrazy. Signalizuje nadcházející ráno (*Zuletzt färbte sich eine Himmelsgegend gelb*, s. 5 ‘Nakonec se část oblohy zbarvila do žluta’, s. 480), její formální a významová modifikace *gelblich* ‘nažloutle’ zpřesňuje barevnou nádheru ledovce: *Unter der weißen Decke [...] glimmerte es (das Eis) seitwärts grünlich und bläulich und dunkel und schwarz und selbst gelblich und rötlich heraus* (s. 42) ‘Pod bělostnou pokrývkou [...] třpytil se (ledovec) po stranách zelenavě a modře, temně a černě, dokonce nažloutle a načervenalé’ (s. 473).

Z uvedeného příkladu je zřejmé, že kromě základních odstínů jednotlivých barev užíval Stifter hojně i jejich modifikací. Lze je zaznamenat, jak jsme již uvedli, především u barvy modré, dále u barvy bílé, červené, zelené a v jednom případě i žluté.

Závěr: S pojmenováním barev se v textu povídky *Bergkristall* setkáme především v pasážích líčících přírodní jevy. Jejich užitím se zvyšuje plasticita, dynamičnost (ve smyslu proměnlivosti) a emocionálnost stylistického působení textu, evokujícího představu velebné majestátnosti přírody, která je personifikovaná děním na ledové hoře.

Vita / Kurzbiographie Dr. Hans Göttler

geb. 03.05.1953 in Simbach am Inn, Dr. phil., Akad. Direktor an der Universität Passau, Münchner Turmschreiber, Präsident des KarlKlostermann-Vereins e.V., Schriftsteller, Vorleser; verheiratet, drei Kinder, wohnhaft in: Osterholzen 3 – 94148 Kirchham; Tel. 08531/22261; Fax 08531/980169; E-Mail: hans.goettler@yahoo.de und goettler.hans@gmail.com , www.goettler-simbach.de

Dr. Hans Göttler

Referat: Emerenz Meierová (3.10.1874-28.2.1928): » ... svobodného lesa svobodné dítě«

Vorbemerkung:

Der ff Aufsatz über E. Meier ist erstmals erschienen in dem Buch: Autoren und Autorinnen in Bayern. 20. Jahrhundert. Hrsg. von Alfons Schweiggert und Hannes S. Macher. Verlagsanstalt „Bayerland“ Dachau, 2004, Seite 76 bis 79. Er wurde für diesen Tagungsband überarbeitet und aktualisiert sowie der neuen deutschen Rechtschreibung angepasst.

Naturdichterin, Verslschreiberin, Volkschriftstellerin, Dichterweib, Heimatdichterin, geniales Bauerndirndl aus dem Bayerwald, sanfte Rebellin, Ausgeburt des Waldes, die von ihrem Dörfchen aus die Menschen bezauberte, Heimatdichterin ohne Heimat usw. usf. Das sind nur einige der üblichen Bezeichnungen, mit denen die Wirts-Senz aus Schiefweg in Vergangenheit und Gegenwart von anderen – Zeitgenossen, Freunden, Kritikern und Interpreten aus ihrer wie aus unserer Zeit – belegt wurde. Sie selbst charakterisierte sich in einem Text, der sich im Nachlass vorfand, einmal so: »Ich bin des freien Waldes freies Kind.« War sie das wirklich?

Emerenz Meierová se narodila 3. října 1874 jako šestá dcera rolníka a hostinského Josefa Meiera a jeho ženy Emerenz, rozené Raabová, v Schiefwegu u Waldkirchenu (Bavorský les). Bylo zcela běžné, že už jako dítě musela v domě a v hospodářství pomáhat. Nejen, že její přísný otec to důrazně požadoval, vyžadovala to i pravidla a normy venkovského společenství. Na tom se nic nezměnilo, ani když ve Waldkirchenu nastoupila do obecné školy vedené řádem Anglických sester. Emerenz Meierová, kterou nazývali »Senz«, byla velmi dobrou žákyní. Po celé obci se poohlížela po čtivu a nacházela ho v dílech Homéra, Danta, Goetha, Schillera, Heina, Platona a mnoha dalších. Už jako dítě jen těžce snášela nesvobodu, nespravedlnost. Pobuřovalo ji například, když se v klášterní škole zacházelo hůře s dětmi z chudých rodin, než s dětmi bohatých lidí. Možná, že pro ni čtení a psaní už v této rané době znamenaly východisko a osvobození se z těsnosti vesnice. V každém případě psala malé povídky a verše, na objednávku tvořila básně, naučila se nazpaměť velké části »Ilias« a »Odysey« tak jako »Božské komedie«. Tedy vskutku poněkud neobyčejné dětství v jinak zcela neliterárním prostředí. Především dominantnímu otci bylo dceřino básnění neustále trnem v oku, jeho zákazy však účinkovaly málo. S rodinou se v roce 1891 jako sedmnáctiletá nastěhovala na selský dvůr v sousedním Oberndorfu. V tamním vejminku si Senz směla zřídit malou místnost

na studování a básnění. Když mladá básnířka po prvních zveřejněních v novinách (např. „Das Hasenpassen“ 1893) obdržela menší honoráře, její ekonomicky uvažující otec změnil promptně svůj postoj vůči dceřině škrabalství: »Piš, Senzičko, piš!« , bylo jeho nové motto! A poslušná dcera psala!

Augusta Unertlová, choť úředníka, která ve Waldkirchenu vedla něco jako literární salón, si vzala Emerenz Meierovou pod svá ochranná křídla. Jako přítelkyně podněcovala Emerenz k další tvorbě. A tak následovalo vícero publikování v novinách, časopisech a kalendářích. Především velký svět literatury vnímal mladou básnířku Bavorského lesa pozitivně. Důrazně souhlasně vyzdvihoval její lehkost, vazbu na domov a přirozenost! Přísící a procítěně recitující mladá selka se stala turistickou atrakcí lesního regionu. Její podobenka spolu s rodným domem se objevila na obrázkové pohlednici. Mnoho vzdělaných velkoměstských obyvatel z řad šlechty a měšťanstva cestovalo do Bavorského lesa také proto, aby Emerenz spatřili a slyšeli a více se dozvěděli o ní samotné a o její básnické tvorbě. Až konečně na podzim roku 1896 spojil jeden profesor literatury z Bratislavy čtyři povídky mladé básnířky do malého svazku s názvem »Aus dem bayrischen Wald« (1897). Měla to být jediná knížka vydaná během jejího života. Kritici ji chválili až do nebe – mezi jinými Peter Rosegger a Michael Georg Conrad. Avšak sotva kdo si ji koupil, především ne v Bavorském lese! Rodáci si jejího díla příliš nevážili, hubovali, že celý um jejího psaní spočívá v »opisování« z jiných zdrojů. Emerenz Meierová však básnila neúnavně dále, teď také pro nadregionální listy, časopisy a kalendáře, například pro »Fliegende Blätter« a »Das Bayerland«.

Od té doby, co Emerenz v roce 1897 vyšla knížka, řadil se k jejím nadšeným čtenářům i student medicíny Hans Carossa ze Seestettenu na Dunaji. Knižní svazek objevil v otcově lékařské praxi a v létě roku 1898 o prázdninách mezi semestry sebral veškerou svou odvahu, aby slavnou básnířku v Oberndorfu vyhledal. To byl počátek jednoho celoživotního přátelského vztahu se všemi výškami a pády. Samotný Carossa jí později postavil literární pomník ve formě své knihy životních vzpomínek »Das Jahr der schönen Täuschungen« (Rok krásných klamání, 1941). Carossa si vlastně ze setkání s »ženskou básnířkou« sliboval, že tím získá oporu pro vlastní poetickou dráhu. Mladá žena však působila dojmem nešťastné osoby, nucené zabývat se zemědělskými pracemi, cítící se být stále více obtěžována narůstajícím počtem návštěvníků, sama vnitřně málo pevná a vyzářující »podivuhodnou osamělost«. Básník ohlížející se čtyři desetiletí zpět, shledal v Emerenz obraz »dvojité náтуры«, mezi žensky vlídným a zasněným vzezřením a fascinací nezkrotného vzbouřenectví. Čímž ji zřejmě dost přesně charakterizoval.

Dieser Zustand kam in den folgenden Jahren immer wieder zum Vorschein: Bei einem Besuch (Herbst 1899) am königlichen Hof zu München, der ihr ein Stipendium einbringen sollte, aber ohne Erfolg vorüberging, hatte sie »allezeit Umbringungsgelüste« im Hinblick auf »manche erbärmliche, dumme Seele« und freute sich, wenn sie ihren »Peinigern« doch hie und da entkommen konnte. Ein Jahr später, während eines längeren Bildungsaufenthalts bei einer Seminarlehrersfamilie in Würzburg, brach sie diesen ab, weil sie dort tagtäglich zum Dichten gezwungen wurde, vielleicht aber auch deswegen, weil sie sich für keinen der eintreffenden Heiratsanträge entscheiden konnte. In dem früheren Schifferwirthshaus »Zum Koppenjäger« in Passau, das Emerenz Meier 1902/03 in eine Künstlerkneipe umwandeln wollte, eckte sie bald bei einkehrenden Offizieren an, denen sie Müßiggang vorgeworfen hatte, was neben anderen Umständen zum Misserfolg und zum Scheitern des Projekts »Künstlerkneipe Zum Koppenjäger« führte.

Ani její básnířské úspěchy, jako např. pasovská uvedení jejích dramatizovaných a divadelními intendanty adaptovaných povídek »Aus dem Elend« (1900) a »Der G'schlößlbauer« (1902) ani další publikování ve větších listech (»Die Müllermagd«, 1900; »Der Scheib'nhofbauer«, 1901), ba ani její přátelský a milostný vztah ke Straßkirchenerenskému statkáři a majiteli pivovaru Karlu Hellmannsbergerovi, jenž ji i finančně podporoval, všechny tyto zcela šťastné zkušenosti v mezilidských vztazích a pozitivní zpětné vazby svého publika, ani ty v podstatě nebyly dostatečně silné, aby překonaly jí samotnou později přiznané »chyby v povaze, těkavost mých nálad a velkou váhavost«. Zřejmě ze stejných důvodů pak v roce 1904 odmítla i místo redaktorky v katolickém týdením časopise »Deutscher Hausschatz« (Německý poklad domu) v Řezně. Zatímco ji v tomto případě k tomu vedlo nutkání po svobodě a nezávanosti, o rok později u ní opět dominovala váhavost a nedostatečné sebevědomí, když ji zřejmě negativní posudek Carossase přiměl k tomu, aby kompletně zničila jeden ze svých manuskriptů. Na počátku citovaná touha dívky z regionu lesa

po svobodě se jen málo slučovala i s rozhodnutím, v roce 1906 následovat spolu s matkou rodinné příslušníky, kteří se již dříve vystěhovali do Ameriky a tím se doma zřící spisovatelské kariéry. Stejně tak málo, jako její plány svatby s kupcem z Bavorského lesa několik let před emigrováním.

Ab Frühjahr 1906 lebte Emerenz Meier schließlich mit ihrer Verwandtschaft in Chicago, »the land of the free« brachte aber schon bald neue Unfreiheiten. Zwar wurde das Leben für die Fabrikarbeiterin Emerenz Meier in den ersten Jahren des Aufenthaltes wirtschaftlich sehr viel besser, so dass sie es sogar zu einem eigenen Haus mit sieben Mietsparteien brachte; die Ehe mit dem Auswanderer Franz Schmöller, der wie sie aus dem Bayerischen Wald stammte, geriet aber zum ständigen Ort der Unterdrückung und der Unfreiheit. Der Mann trank oft und viel, und er schlug seine Frau. 1911 starb er an der Schwindsucht; der gemeinsame, von Emerenz sehr geliebte Sohn Joseph Frank Schmöller war gerade drei Jahre alt. In zweiter Ehe heiratete Emerenz Meier nun den Nordschweden John Lindgren, der Frau und Stiefsohn liebte, treu umsorgte und ihnen glückliche Jahre bescherte. Allerdings war er strikt dagegen, daß Emma Lindgren, wie die Auswanderin nun hieß, dichtete: »Er wollte mich zu sehr und stetig für sich haben, ja er wurde ganz wild, wenn er mich schreiben sah«, bemerkte Emerenz später in einem Brief an die Freundin Gusti Unertl dazu. Des freien Waldes freies Kind gehorchte mehr oder weniger, ungefähr so, wie zu Beginn seiner schriftstellerischen Laufbahn, zu Hause in Schiefweg und Oberndorf.

Ab Dezember 1919 ist der Briefwechsel mit der Waldkirchener Freundin Gusti Unertl wieder erhalten. Die gute Zeit, das angenehme Leben in »God's country« waren für Emerenz inzwischen längst vorbei, das eigene Haus in Chicago, das sie vor dem Krieg besessen hatte, war verloren, laut Emerenz eine Folge der »zaristischen« Regierung des Präsidenten Woodrow Wilson und des von ihm vollzogenen Eintritts in den Weltkrieg im April 1917, wodurch Ruin, Hunger und Elend in den USA Einzug gehalten hätten. Allerdings erwähnte sie im selben Brief, dass die übrige Verwandtschaft in der kapitalistischen Gesellschaft weiterhin sehr gut leben könnte.

V korespondenci s Gusti Unertlovou, obsahující více než 60 dopisů a pohledů – obráceně směřované dopisy se bohužel nezachovaly – si Emerenz vylívala srdce se všemi šťastnými i smutnými zkušenostmi. S těmi, které už posbírala dříve ve vlasti a i s těmi z její nové domoviny USA. Psala o prohibici jako o americkém středověku roku 1919, kterou jako mnoho dalších lidí obcházela podomáckým vařením piva. Popisovala pronásledování všeho německého v USA od začátku války. Líčila svou naději v Rusko a Německo po revolucích. Ptala se na zdravotní stav mnoha bývalých známých a přátel, neustále zvala Gusti a jejího muže, aby se vystěhovali do Ameriky. Posílala peníze a dárky pro chudé lidi v regionu Bavorského lesa. Pořád a znovu se pokoušela Gusti vášnivými výzvami přesvědčit o svých marxisticko-komunistických postojích, jí to však vůbec nebylo vhod. Nakonec pak v posledních letech sužována pesimismem podávala zprávy o nemocích, nezdarech a restrikcích. Ale ve svém posledním dopise Gusti, mezitím podruhé vdova a již takřka na sklonku svého krátkého života, nabyla opět optimismus a důvěryplnost. Toužila se znovu zviditelnit jako spisovatelka. Gusti měla její texty šířit po Německu. Smrt Emerenz Meierové 28. února 1928 zabránila naplnění všech budoucích plánů. Její popel byl rozptýlen nad hrobem rodičů v Chicagu.

Pokusíme-li se aplikovat vlastní obraz vytvořený Emerenz Meierovou coby »svobodného lesa svobodné dítě« na její tvorbu, ukáže se podobně rozpolcený obraz jako v biografii! Její lyriku lze začlenit mezi hnutí domácího umění, naturalismus a novoromantiku. Přitom se vzájemně střídají epigonské a samostatné aspekty, patos se řadí vedle pravých jednoduchých tónů, idealizované osvícení vedle realisticky-kritických zobrazení. Obzvlášť povedená se jeví její poezie užívající domácího nářečí. Texty jako »Wödenschwüln«, »Liebessehnsucht«, »D' Neb'nsach« nebo »Dem Schwirzer sei' Dirndl« patří k jejím nejlepším lyrickým výtvorům. Jimi se Emerenz Meierová stala spolu s např. Haraldem Grillem, Bernhardem Setzweinem, Karlem Kriegem a Josephem Berlingerem průkopnicí soudobé bavorské nářečové lyriky. Přesvědčivé a originální je její poetické poselství i ve společensko-kritických básních (například »Wenn sich ein Weib aus der Herde hebt«, »Stoßseufzer«) a v politické lyrice. Používá zde prostředky jako ironii, vtip a komiku, tyto pak s distancí umně nasazuje a dociluje jimi svobodný, čerstvý tón.

V oblasti epiky, kde ještě nedošlo k většímu souvislému rozboru, jsou středem pozornosti podobné divergence jako u lyriky. Ke konci svého života sama velmi tvrdě nelichotivě zhodnotila své

poetické začátky: »Staré příběhy z mládí, přednášené tak dětinsky pobožně, nejsou hodny ani špetky prachu, stydím se za ně.« Básnička zřejmě přitom myslela povídky jako »Die Müllermagd« či »Maiandacht« a zapomněla přitom, s jakými jinými silnými texty kdysi začínala. Třeba s »Der Juhschroa« - zveřejněným i pod názvem »Ein lustiges Weib«. V tomto mistrovském díle bez sentimentálnosti stručně a výstižně líčí úchvatný životní příběh společensky mimo stojícího ženského outsidera v jedné vísce Bavorského lesa ke konci 19. století. K dalším přesvědčivým kritickým příběhům z domoviny patří i texty jako »Der Bua« nebo »Der Lumpenvater«, které se obejdou bez sentimentality a triviality a tím poukazují na vysoký stupeň autorčiny kvality a jednoznačně dokládají, že patří k literárnímu příbuzenstvu s Lenou Christovou či Marieluise Fleißerovou.

Ein abgerundetes Bild der Dichterin Emerenz Meier entsteht aber erst, wenn man ihre zahlreichen Briefe mit in die Betrachtung einbezieht. In diesem Briefwerk schreibt sie, meist selbstbewusst und resolut, ihre Meinung über Gott und die Welt nieder, nicht immer zur Freude der Briefadressaten, aber stets ehrlich und schonungslos gegenüber sich und anderen, dabei äußerst modern und ert. In ihren Briefen ist sie dem

selbstgestellten Anspruch vom freien Waldlerkind wohl am nächsten gekommen. Alle Fragen über sie sind aber auch mit Hilfe dieser literarischen Quellen nicht zu lösen, es bleiben Rätsel! Aber vielleicht ist gerade diese letztendliche Rätselhaftigkeit so interessant an Person und Werk der Emerenz Meier aus Schiefweg im Bayerischen Wald, einer Dichterin, die weit über die ursprünglich begrenzte Region ihrer Heimat hinaus wirkte und auch noch im 21. Jahrhundert allerorten als freie, eigenständige und kraftvolle Autorin wahrgenommen wird.

Die Werke der Emerenz Meier, herausgegeben von Hans Göttler, sind im Grafenauer Morsak Verlag erschienen. (www.morsak.de)

Adolf Weishäupl

wurde im Jahre 1940 in Wiederbruck, Gemeinde Außergefeld, Kreis Prachatitz im Böhmerwald geboren.

Durch die Vertreibung kam er 1946 mit seinen Eltern und Geschwistern nach Eisingen (Fils), Kreis Göppingen in Baden-Württemberg.

Nach Schulbesuch, Abitur und Studium war er als Lehrer für Deutsch und Geschichte an Gymnasien, zuletzt zwischen 1973 und 2004 in Krumbach (Schwaben), tätig, wo er bis heute wohnhaft ist.

Nach seiner Pensionierung widmete er sich zunächst der Ahnenforschung und in der Folge der Erforschung der Besiedlungsgeschichte seiner früheren Heimat auf den Gefilden im Böhmerwald. Außerdem legte er eine Sammlung von Schriften ehemaliger Böhmerwaldautoren an.

Aus dem gesammelten Material ergaben sich eine Reihe von Beiträgen für die Heimatblätter „Böhmerwäldler Heimatbrief“ und „Hoam“ sowie Veröffentlichungen von Buchausgaben. Zielsetzung dabei war es, die Erinnerung an die deutschen Vorfahren im Böhmerwald zu bewahren und ihr Andenken nicht in Vergessenheit geraten zu lassen.

Adolf Weishäupl

Referát: Josef Gangl

Josef Gangl patří bezesporu k těm nejnadanějším básníkům německé Šumavy. Narodil se 25. srpna 1868 v Benešově nad Černou, v jižní části Šumavy, jako syn selského hostinského a zemřel 6. září 1916 ve Vídni. Otcovský dům patřil k nejvíce navštěvovaným hostincům jmenované obce. Pepi proto musel už od raného věku pomáhat. Otce znal prakticky jen jako nemocného člověka, který dvacet šest let trpěl zánětem kloubů. A když se hoch po návštěvě obecné školy ve svém rodném místě dostal do Budějovic na gymnázium, zhoršila se nemoc jeho otce natolik, že po jednom roce musel opět domů, aby pomáhal matce a sestře s prací.

Nach dem Tod seines Vaters im Jahre 1896 übernahm Josef das hoch verschuldete Erbe. Um das Anwesen vor dem finanziellen Ruin zu bewahren und gleichzeitig seiner Schwester Marie für ihre beabsichtigte Heirat eine Aussteuer zu verschaffen, ging Josef Gangl im Jahre 1899 eine Heirat mit der wohlhabenden Karoline Holub aus Kalsching ein. Doch es war eine Ehe ohne Liebe, was dazu führte, dass sich die Eheleute nach zwei Jahren trennten und die Frau im Jahre 1901 das Haus verließ. Gangl nahm wieder Hypotheken auf, um der Frau das mitgebrachte Geld zurückzuzahlen. Nach zwei Jahren musste er seinen Besitz verkaufen und begab sich im Jahre 1903 zusammen mit seiner Mutter nach Wien, wo seine Schwester Marie mit ihrer Familie lebte.

Později, po smrti otce a následném nuceném prodeji vlastnictví, žila rodina ve Vídni, kde Josef Gangl navštěvoval hereckou školu. V následujících letech většinou hrával menší role v malých vídeňských divadlech. Herectví však bylo špatně honorováno. Kromě hraní divadla zveřejňoval v různých novinách, časopisech a kalendářích vlastnoručně psané básně. Nakonec, na radu lékařů a přátel, zanechal hereckého povolání, aby se zcela věnoval spisovatelství

Die Erkrankung seiner Mutter führte allerdings dazu, dass er den Haushalt ganz allein übernehmen und außerdem für deren ärztliche Hilfe und Pflege aufkommen musste, seine Schwester war bereits im Jahre 1906 verstorben. Der inzwischen ausgebrochene Weltkrieg erhöhte den Mangel an den nötigsten Lebensmitteln. Der Arzt stellte zu Beginn des Jahres 1916 bei Gangl eine für sein Alter bereits beträchtlich vorgeschrittene Arterienverkalkung fest, die mit Anfällen von Bewusstlosigkeit und Krämpfen verbunden war. Sein Leiden verschlimmerte sich zusehends. Am späten Nachmittag des 5. September 1916 überfiel ihn eine schwere Bewusstlosigkeit, aus der er nicht mehr erwachte. Er hatte einen Gehirnschlaganfall erlitten, dem er um 1 Uhr morgens des 6. September 1916 erlag. Er ist am Baumgartner Friedhof im 14. Wiener Gemeindebezirk in einem Ehrengab der Gemeinde Wien bestattet.

Nasnadě je otázka, jak se z člověka může stát uznávaný spisovatel, ačkoliv žije v prostředí, které k tomu neskýtá vůbec žádné předpoklady?

Existují pro to různé důvody. Jistou roli zde jistě hraje přirozené nadání, především však jde o jeho schopnost vžít se do přírody a člověka. Bez významu nebyl ani jeho osobní vývoj. Z několika dětí, které matka přivedla na svět, přežily jen dvě, Josef a jeho mladší sestra Marie. Matka se strchovala i o jejich životy a izolovala je od okolí, pokud to jen šlo. Tato okolnost zřejmě vedla k tomu, že obě děti vyvinuly bohatou fantazii a žily ve vlastním světě. A když otec kromobyčejně senzibilního chlapce nutil v hostinci obsluhovat hosty a vykonávat těžkou práci na poli, udržoval si v duchu od této donucené životní situace odstup a ve své fantazii si vytvořil takřkajíc druhý lepší svět. Měl ale i schopnost přesného pozorování lidí a rozpoznal, jaké motivy je vedou k jejich jednání. To se týkalo jak obyvatel maloměsta, tak i četných návštěvníků hostince, mezi nimiž se nacházeli cestující, studenti, umělci a herci.

Jeho vnitřní život znaly jen matka a sestra. Otce jinoch zažil jako nemocného člověka a tyrana, který ho nutil k činnostem, které nenáviděl a k nimž se vlastně ani nehodil.

Jeho svět představivosti spočívající ve fantazii se začíná odrážet v sepisování povídek, které nejprve předčítá jen svým důvěrně známým rodinným příslušníkům. Od 25. roku života jsou ovšem doloženy povídky tištěné např. v novinách „Budweiser Zeitung“ v rubrice „fejeton“. Kromě toho napsal pro šumavský svaz Böhmerwaldbund 1894 malý svazek „Geschichten aus dem Böhmerwald“ (Příběhy ze Šumavy). Dále napsal delší povídky, pro které ale nenašel žádné vydavatelství a které teprve v roce 1942 vydal tiskem Heinrich Mohr pod názvem „Der zertrümmerte Pflug“ (Rozdrcený pluh). Jestliže provedeme rozbor této zveřejněné publikace, dojdeme k názoru, že se již zčásti jedná o dokonalé novely, jejichž kvalitu však sotva kdo bral na vědomí. Mezi roky 1894 a 1899 vyšlo z pera Josefa Gangla ve jmenovaných novinách 14 povídek, částečně o vícero pokračováních. Látku pro své povídky čerpal autor ze styku s obyvateli rodné obce a s návštěvníky hostince. Otázkou ale zůstává, jak mohl v tak sotva vhodném okolí rozvinout své nadání básníka.

Kromě docházky do obecné školy a krátké doby strávené na gymnáziu není u něj známé žádné další školní vzdělávání. V románu „Der letzte Baum“ (Poslední strom) Gangl ovšem krátce poukázal na to, jak mu jednou učitel řekl, že neustále čte knihy, kterým nerozumí. Gangl tedy musel mít i autodidaktické schopnosti a potají se vzdělávat četbou, kterou zřejmě přeci jenom chápal. Jinak se jeho počínající spisovatelské schopnosti nedají vysvětlit a především ne jejich umělecká kvalita.

Ganglovy schopnosti však doma nikdo nedocenil. Psaní považovali za mrhání papírem a nikdo nemohl porozumět, jak by se tím daly vydělávat peníze. První perioda spisovatelské činnosti pro něj končí v roce 1899 traumatickým zážitkem ztroskotané svatby a následujícím úpadkem jeho hospodářství.

In Wien, wo er seit 1903 lebte, erfüllte sich Josef Gangl offenbar einen lang gehegten Wunsch, Schauspieler zu werden. Gangl war schon in seiner Heimat Deutsch-Beneschau in einem dort gegründeten Theaterverein aufgetreten. Das Motiv dafür dürfte in etwa dasselbe sein wie bei der Schriftstellerei, nämlich Distanz zu gewinnen von der nicht bewältigten Realität und sich mit einer Rolle zu identifizieren, die von der bestehenden Misere ablenkte. Doch Gangl erfuhr hier nicht die erhoffte Anerkennung.

Obwohl er in dieser Zeit zahlreiche Engagements in den verschiedensten Theatern zu verzeichnen hatte, brachte ihm diese Tätigkeit nicht so viel ein, dass seine finanzielle Lage sich soweit verbessert hätte, dass er sorgenfrei hätte leben können. Schließlich gab er, nachdem er 5 Jahre lang als Schauspieler unter dem Namen „Götz-Gangl“ aufgetreten war, auf Anraten der Ärzte und seiner Freunde diesen Beruf auf, um sich ganz der Schriftstellerei zu widmen.

Že Josef Gangl ve spisovatelském oboru nakonec přeci jenom našel uznání, se odvíjí od náhody. Psával i v době své herecké činnosti a povídky nabízel všem možným vydavatelstvím novin, které je také zveřejňovaly. Tím na sebe upozornil hamburského obchodníka Freda Laua.

O tom vypovídá Fred Lau v jednom článku v časopise „Mein Böhmerwald“ z roku 1933: *„Jakožto přítel literatury jsem se v roce 1906 dostal do vlastnictví několika novel šumavského básníka Josefa Gangla. Jasná větná tvorba používající cizích slov a skvostné líčení jednotlivých osob, mě přiměla k tomu, abych vyhledal při mém příštím pobytu ve Vídni na podzim roku 1906 autora v jeho domě. Udiven jsem byl, že tento nadaný spisovatel psal svá díla v nouzi a pln starostí. Jeho domov v ulici Schönbrunnerstraße 268 ve 4. patře spočíval z temného předpokoje, který byl současně užíván jako kuchyň a z jednoho pokoje s jediným oknem. Tento pokoj byl pro něj a jeho starou matku místem psaní, bydlení i spaní. (...)*

Pochopil jsem, že je bezpodmínečně nasnadě nějaká změna a s velkou námahou jsem přemluvil Gangla k tomu, aby upustil od své divadelní dráhy a činil se pouze jako spisovatel. Při tom jsem slíbil poskytnout mu prostředky pro počáteční čas. Touto nabídkou byl velmi udiven, neboť za celý svůj život nenalezl člověka, který by mu nezištným způsobem pomohl. Naopak, většina zneužívala jeho bezmocnosti ve svůj prospěch. Tajně jsem v jedné vydavatelském listu podal inzerát, ve kterém neznámý básník hledá vydavatele oproti zaplacení nákladů za tisk, pakliže by odbyt byl neuspokojivý. Později jsem vyhledal různé podnikatele a napomohl mu tak navázat kontakty.“

Ein Teil der in den letzten Jahren seines Aufenthaltes in Deutsch-Beneschau und in Wien verfassten Erzählungen erschien so 1907 und 1908 in den zwei Sammelbänden „Am Ende der Welt“ und „Die ihn liebten“ bei Singer & Co. Berlin. Gleichzeitig zählte Gangl auch zu den Mitarbeitern der literarischen Zeitschriften „Bohemia“, der „Deutschen Arbeit“ und des „Prager Boten“-Kalenders. In den beiden genannten Erzählbänden wird der Autor folgendermaßen beurteilt:

„Jeho povídky, a není jich málo, se vyznačují obdivuhodnými popisy charakterů, vnitřní vřelostí, duchovní krásou, jednoduchostí, trefnou satirou, nenuceným humorem a překvapivě zdařilým ztělesněním šumavského nářečí.“

A kdo povídky četl, dá tomuto ocenění za pravdu. Formou líčení se Gangl výrazně odlišuje od vypravěčských tradic, kterým jsme navykli u jiných šumavských spisovatelů. Vždyť Gangl, zveřejňující většinou v novinách a časopisech, se i přizpůsobuje stylu těchto médií a ovládá krátké historiky s bezprostředním vstupem do děje bez předchozího pojednání. U Gangla je dále možno registrovat hluboký cit k přírodě, odrážející se v jeho líčení, jakožto součást povídek.

Díky jeho dosavadnímu publikování a díky zprostředkování přítele Freda Laua, získal Gangl nového mecenáše a rozhodujícího příznivce v pražském univerzitním profesoru Augustu Sauerovi. V Sauerem vydávaném významném německo-českém literárním časopise „Deutsche Arbeit“, ve kterém se už dříve objevily některé krátké historiky z Ganglova pera, se teď našemu básníkovi otevřel větší prostor pro jeho díla.

August Sauer betrachtete Josef Gangls Erzählungen unter dem Aspekt „Heimatliteratur“ und hielt sie für wertvoll für die Jugend. Er schätzte ihn als Autor sogar höher ein als Peter Rosegger und suchte ihn auch anlässlich eines Aufenthaltes in Wien persönlich auf.

Takto posílen ve víře ve své vlastní Já se dal Gangl do práce a napsal v románě „Der letzte Baum“ (Poslední strom) svůj životní příběh. Podnícen byl tento román profesorem Sauerem a vyšel v 7. ročníku (1907/08) časopisu „Deutsche Arbeit“.

Ganglova schopnost pozorovat a analyzovat se začala projevovat již brzy. Avšak Gangl se tímto nespokojil. Ve své pozdější epoše stále více hledal řešení vyhraněných problémů a otázek.

Wenn man versucht, einen Überblick über die Thematik in Gangls literarischem Schaffen zu bekommen, so wird man gewahr, dass immer der Mensch im Mittelpunkt steht. Seine meist konstruierten Geschichten laufen gewöhnlich einem Ziel zu: Wie kann wahre Menschlichkeit verwirklicht werden? Gangl erweist sich als ausgezeichnete Kenner der menschlichen Psyche, er durchschaut die wahren Motive der Handlungen, die in den ererbten oder erworbenen Eigenschaften der Menschen verborgen liegen, und er sucht, wie gesagt, auch nach Lösungen, wie die bestehende Misere überwunden werden könnte.

Ganglova životní filozofie se dá částečně srovnat s obsahem kázání na hoře z Nového zákona. Do vědomí se mu především vkrádá negativní role peněz, biblického „mamonu“ - tematický okruh nepřetržitě ovlivňující jeho tvorbu. Protipól k bohatství jedněch je vždy chudoba druhých, malých domkářů či žebráků. Takové lidi Gangl ve svém okolí nacházel neustále a už velmi brzy v něm vzrůstala otázka, zda může mezi chudými a bohatými existovat nějaký ekvivalent. Stejně jako v kázáních Ježíše u něho hrály důležitou roli nezištnost, milosrdenství nebo dar vlastnictví.

Gangl, zastávající ve svých dílech roli kazatele morálky, chce lidem poskytnout příklad lepšího chování, dát jim do života takřkajíc morální podporu. Znovu a znovu se pokouší získat své čtenáře pro (v jeho očích) lepší způsob života a jednání, odlišný od našeho všedního světa. Tento vývoj je zřejmý především v jeho pozdějších novelách, a i v obsáhlejších povídkách. V povídce „Mein Berg“ hájí vypravěč v první osobě svá vlastní práva proti komerčním zájmům. Román „Die deutsche Himmelmutter“ (1909) obsahuje „návod, kterak je možno zpustlého a chátralého člověka vychovat k užitečnému članku společnosti“. Vedle toho se v románu „Markus, der Tor“ (1913) zabývá také tematikou, zda a jak by bylo možné ve světě nastolit spravedlnost.

Ve svém posledním díle si klade otázku vyvolanou válečnými událostmi. Jak může člověk překonat nenávisť a nepřátelství? Toto téma obsahují hned dvě povídky, z nichž jedna vyšla pod názvem „Das Schwabenhaus im Buchenland“.

Ve vídeňském válečném příběhu „Die goldene Zeit“ (Zlatý čas) vkládá do úst umírajícího vojáka slova, představující takřka vizi budoucí krásnější doby, ve které bude žít lidstvo „dobromyslnosti a blahovůle, upřímnosti a pravdymilovnosti“. Doby, kterou si básník vysnil a na kterou důvěryplně věřil.

Gangls Erzählungen haben zu seinen Lebzeiten erhebliches Aufsehen erregt. Leider ist durch die geschichtlichen Ereignisse der beiden Weltkriege, vor allem auch der Vertreibung der deutschen Bevölkerung des Böhmerwaldes aus ihrer angestammten Heimat, die Erinnerung an ihre Schriftsteller, die zunächst durchaus noch vorhanden war, immer mehr verblasst, so dass wir fast Neuland betreten, wenn wir versuchen, ihr Andenken zu erhalten und vor dem endgültigen Vergessen zu bewahren.

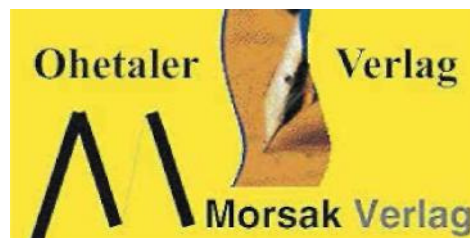
Quellen: Josef Gangls Roman „Der letzte Baum“

Berta Lahm: „Der Böhmerwalddichter Josef Gangl. Eine Monographie“

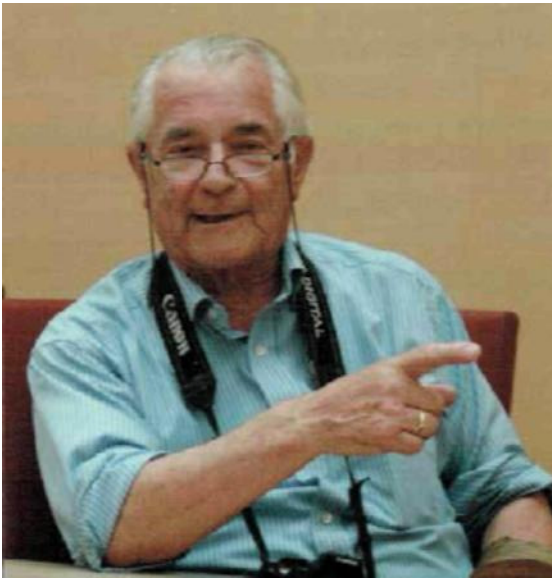
Dissertation. Wien 1937

Vyšlo nově ve vydavatelství Ohetaler Verlag Grafenau
ku příležitosti 2. literárního sympozia

Haymo Richter. Bad Kötzing

Geboren wurde ich 1936 in Steinburg bei Bogen als Sohn meiner Eltern Georg und Maria Richter. Meine Eltern stammen aus alteingesessenen Bad Kötztlinger Familien. Von Steinburg bei Bogen kam ich mit meinen Eltern nach Mainz, Hamburg und wieder zurück nach Steinburg und schließlich nach Hengersberg. Seit September 1945 lebe ich in Bad Kötzing. Auch nach meiner Heirat im Jahre 1960 blieb ich Kötzing treu.

Doch zurück zu meiner Kindheit: In die Volksschule ging ich teilweise in Hengersberg und in Bad Kötzing. Ab 1951 nahm ich im Betrieb meines Großvaters eine kaufmännische Lehre auf und besuchte die Berufs- und eine Handelsschule. Schon 1955 musste ich aus familiären Gründen den Betrieb meines Großvaters

übernehmen. Zusammen mit meiner Frau bauten wir später den Betrieb aus. Doch 1985 gaben wir den Betrieb auf, da sich keine Nachfolge abzeichnete.

Seit 1964 bin ich als freier Mitarbeiter und seit 1985 hauptberuflich bei der Kötztlinger Zeitung tätig. Die Aufgaben im Vertrieb und als Berichterstatter erfüllten mich sehr.

Seit 25 Jahren bin ich verantwortlicher Schriftleiter der Zeitschrift „Der Bayerwald“ und Vorsitzender des Kulturausschusses des Bayerischen Waldvereins.

Ehrenamtlich war ich in mehreren Vereinen tätig:

Vorsitzender des 1. FC Kötzing, 30 Jahre Funktionär des Bayerischen Fußballverbandes und des Bayerischen Landessportverbandes. Das Amt eines Stadtrates bekleidete ich 30 Jahre und als Kreisrat wirkte ich 12 Jahre mit. Auch als Mitarbeiter bei der Ausrichtung des Kötztlinger Pfingststrittes, bei dem ich im Jahre 1960 Pfingstbräutigam sein durfte, war ich tätig.

Viele Ehrungen durfte ich entgegennehmen: Bundesverdienstkreuz am Bande, Goldenes Ehrenzeichen des Landkreises Cham, Goldene Bürgermedaille der Stadt Bad Kötzing, Goldenes Ehrenzeichen des Bayerischen Waldvereins, den Kulturpreis des Bayerischen Wald-Vereins, den Waldschmidtpreis, den Baumstefenlenz-Preis und einige mehr.

Haymo Richter

Referát: Johannes Linke

Referát o spisovateli Johannesu Linkem

Johannes Linke se narodil 08. ledna 1900 v Drážďanech.; seit 1945 als vermisst im Osten gemeldet.

Er war der Sohn von Wilhelm Linke (Rechnungsrat bei der Sächsischen Eisenbahn) und dessen Ehefrau Karoline. Er verbrachte seine Kindheit in Dresden, wo er auch zum Gymnasium ging, das er mit dem Abitur abschloss.

Als Neunjähriger kam Johannes Linke mit seinen Eltern zum ersten Mal in den Bayerischen Wald und war von dieser Gegend schon damals begeistert.

Als Kriegsfreiwilliger kämpfte Johannes Linke an der Westfront. In der Nachkriegszeit übte er verschiedene Berufe aus. 1921 kam er nach Lichteneck bei Kötzing. Hier überließ ihm ein Bauer sein Austragshäusl, vor dessen Fenster sich der ganze Bayerische Wald mit all seiner Schönheit ausbreitete. Als Landarbeiter verdiente er sich seinen Lebensunterhalt. Später machte Linke eine pädagogische Ausbildung und war dann als Volksschullehrer tätig, sowohl in Rimbach als auch in Eckersdorf bei Bayreuth.

1934 schied Johannes Linke aus dem Schuldienst aus, kam wieder nach Lichteneck und arbeitete nun als freier Schriftsteller.

Linkova žena Käthe

V roce 1922 se Linke ve Výmaru oženil s Katharinou Reiskeovou, dcerou stavitele a majitele kamenolomu. Z tohoto manželství vzešli dva synové a dvě dcery. Se svojí ženou prošel Linke Bavorský les a byl přitom neustále fascinován drsnou krásou zdejší krajiny. Právě tak ho fascinovali i lidé této lokality - „lesáci“. Zřetelné je to ve všech jeho dílech. Popisuje vesnice a její obyvatele, stromy, les, hory. Přesně a živě líčí různé povětrnostní podmínky. V jeho próze je cítit, že si na lidech váží přirozeného a nefalšovaného chování.

Johannes Linke se s „lesáky“ ztotožňuje, navazuje s nimi bezprostředně kontakty, rozvíjí vztahy a realitě blízkým způsobem bez parafrází líčí jejich potřeby, průběh všedního dne i jejich starosti.

Rozumí logice „lesáků“, kteří dovedou málo slovy mnoho

vyjádřit. Tón řeči, často až brutální, poskytne význam a podtrhne jej. „Lesák“ řekne zpříma: „Der is hie!“ (Je včudu!), a ne „Je mrtvý.“; nebo: „Schod eam ned hed a ned a so gsuffa!“ „Soij ebba der do liegad bleim, doudsn afd Seit'n, do schmeckt ma 's Bier nimma!“ (Neškodilo by mu, kdyby tolik nechlastal! Má tu snad zůstat ležet!? Odklid'te ho na stranu, pak tu aspoň nebude cítit to pivo!)

Linke ist mir von Jugend an ein Begriff. Viele der Originale die Johannes Linke im Roman „Ein Jahr rollt über's Gebirg" und im Bildband „Wälder und Wäldler" im Pseudonym beschrieb, wurden mir bekannt. Das hat Gründe:

Můj děda byl obchodníkem se dřívím a já ho na jeho nákupních túrách v oblasti kolem Rimbachu a Hohenbogenu směl často doprovázet a poznávat místa, dřevorubce a sedláky této lokality. Můj otec byl obchodníkem s uhlím. Tenkrát bylo zvykem jezdit vždycky odpoledne s fúrou briket do vesnic. Zboží se prodávalo z nákladáku a pak se zavítalo do hospody. Tam se obchod uzavřel, přijaly nové objednávky a vyměnily nejnovější zprávy. Noviny byly jenom každé tři dny. Oblíbené vesnice mého otce byly Rimbach a Thenried. Obzvlášť rád vysedával u hospodského v Rimbachu a já musel čekat v zakouřené jizbě, dokud sezení konečně neskončilo, popřípadě se nedopil soudek piva. Tyhle pobyty v hostincích bývaly i zábavné,

hodily by se i pro každou komediální scénku. Tihle „típci a unikáti“ z hostinských jizeb, ti to byli, oni Linkovi dodávali látku k jeho historkám. Takové stoly pro štamgasty jsou už minulostí. Diskutovalo se při nich, hádalo, zpívalo a i ke rvačkám docházelo, avšak brzy se zase všichni smířili. „Geh tu her a Pris und der Fall war erledigt.“ (Dej sem trochu šňupce a věc je vyřízená.)

Die Rimbacher, im Roman „Würmbach“ hatten oft Probleme mit der Polizei und dem Gerichten, wie etwa mit dem Fall der Bürgermeisterwahl von Thenried - Trettlung -die sie auf ihre Art und Weise ungültig machten und einsperret wurden. „Eigspirrt weama in Straubing“, wurde ein geläufiges Wort.

Balsen Karl

Ich erlebte bei den Wirtshausaufenthalten die Romanhelden von Johannes Linke noch lebhaftig den: **Balsen Karl**, **Bladerer Girgl**, **Krail Isisor**, **Rowl Sepp**, **Bauer Ferdl**, den **Bäcker Gwasch** sowie den **Gammer Wirt von Thenried (Denreijd)** und den **Duifebauer** – der hatte nichts mit dem Teufel zu tun, sondern mit den „Duifn“.

Auch den legendären Pfarrer, Dekan Dr. Otto Menzinger und den Benefiziat Heinrich Mayer kannte ich. Pfarrer Menzinger hatte ein Pferd im Stall und fuhr mit dem Steierwagerl durch das Land und nach Kötzing.

Das führende Wirtshaus in Rimbach war der Wirt, der **Koima** (heute Hotel Kollmerhof). Da hockte mein Vater stundenlang.

Die zweite Station war das **Wirtshaus zur Kastani**, oder das **Wirtshaus Gsellhofer** (Hausname Schmuderer), eine kleine

Bierwirtschaft. Hier stellte man sich später auf die Urlauber aus Berlin ein und heute ist es das „Hotel Bayerischer Hof“ mit mehreren hundert Betten; weiter in Thenried der **Thenrieder Wirt** – „**Da Schierlitz**“, heute noch ein gutes Gasthaus mit Metzgerei, dann das **Wirtshaus Gammer**. Der **Ulrichshof in Zettisch** ist heute das größte Familienhotel Deutschland. Eine weitere Station war der **Wirt in Liebenstein** – heute Wellnesshotel und Reiterhof Mühlbauer. In Ramsried gab es zwei Einkehrmöglichkeiten: beim **Neppl** und beim **Hastreiter** – Wehe, wenn auf der Rückfahrt in Ramsried noch das Licht brannte!

In Rimbach würdigte man Johannes Linke zu seinem 70. Geburtstag mit einem Denkmal auf dem Weg zur Burgruine Lichtenegg, am 04. Oktober 1970.

Viele Ehrengäste waren anwesend: Bürgermeister, Landrat, Pfarrer Haberl, Linkes Frau Käthe, Freunde aus Kötzing, der Notz'sche Bayerwaldchor begleitete die Feier.

Die Inschrift am Denkmal lautet: „Hier im Gebirge bei den Bäumen geborgen, raste dich stark zum Aufbruch am Morgen“.

Diese Stelle war Linkes Lieblingsplatz, hier konnte er der Stimme des Schöpfers lauschen, hier fand er den Stoff für seine Werke, die ihn unsterblich machten. In Rimbach genießt er immer noch hohes Ansehen. Hier gibt es auch eine Linke-Straße, ebenso in Eckersdorf in Franken, hier arbeitete Linke auch als Lehrer. (Es gibt immer wieder Diskussionen, die Straßenbezeichnung zu löschen, da Linke auch als „Nazi-Schriftsteller“ gesehen wird. Nicht alle damals üblichen Formulierungen darf man der „Blut und Boden“-Literatur zurechnen.

Johannes Linke und das Dritte Reich:

Urteil der Spruchkammer Regensburg vom 22.03.1949

Johannes Linke, Lehrer und Schriftsteller, wohnhaft gewesen in Lichteneck.

Der Betroffene wird von Art. 17/VIII ohne Strafverfahren nach Art. 36 Abs. 42 in die Gruppe IV der Mitläufer eingereiht.

Von einer Verhängung von Sühnemaßnahmen wird nach Art. 18 Zif. 3 abgesehen.

Begründung:

Der Betroffene ist nur formell belastet. Er war ein untadeliger deutscher Mann, bemüht nur Gutes in dieser Welt zu schaffen und Frieden zu stiften und zu halten. Entsprechend seiner Grundhaltung wird von der Verhängung einer Sühnemaßnahme abgesehen.

Ob man Johannes Linke in die Reihe der so genannten „braunen“ Schriftsteller, wie Hubrich, Matheis (der sich nie entschuldigt hat), Schrönghammer-Heimdal oder Watzlik einordnen kann, lasse ich mal offen.

Diese Zeit hatte nun einmal auch eine besondere Ausdrucksweise, Formulierungen, wie wir sie heute bei aller Heimatliebe nicht mehr einsetzen.

Man muss auch die Ängste der Autoren berücksichtigen, ihren Beruf, ihre Familie!

Gerade bei Linke trifft das zu. Er war arbeitslos, Gelegenheitsarbeiter, dann endlich die Anstellung als Lehrer.

Sicherlich, die Schrift „Das Reich“ ist schon sehr hart, ebenso ein Teil seiner Gedichte: „Berg der Heimat“ – „Der Baum“ – „Urwald der Ostmark“

Seine christliche Einstellung, seine Ehrfurcht vor der Schöpfung kommen aber immer zu Wort!

In Rimbach sieht man Johannes Linke keinesfalls als „braunen“ Schriftsteller, vielmehr als einen, der die soziale Struktur des Dorfes dieser Zeit authentisch dokumentiert hat.

Altbürgermeister Theo Amberger, der Historiker und Heimatkundler Fred Silberbauer und Walter Kolbeck – Vorsitzender des Lichtenegger Bundes – sehen das auch so. Was Linke geschrieben und geschildert hat, kann man auf den ganzen Bayerischen Wald der damaligen Zeit adaptieren.

Rimbach war zu dieser Zeit überall!

Damit Sie einen Zugang zu Linke bekommen, lesen Sie die Geschichte vom Verkauf des Kastaniwirtshauses und dann vom Brand des Brandl Hofes in Zettisch „Der Ferdl brennt ab“.

Zde je pár ohlasů na Johannesu Linku z tisku:

„V roce 1921 přišel do Bavorského lesa poprvé a byl konfrontován s tím, co na něj od dětství citově působilo: strom, les ... bylo to nejdůležitější setkání v jeho životě, pro něj a pro jeho básnickou úlohu nejvýznamnější.“

„Staneme se svědky osudu jedné vsi bavorsko-českého lesního pomezí. Zobrazí se nám veškerá ta drsnost a hrubost zdejší krajiny a lidí, podaná v působivé živoucnosti a pestrosti, bez básnického přikrašlování.“

Heinz Welz, noviny Mittelbayerische Zeitung 17.12.1969

„Johannes Linke dovedl vypořádat, co si myslí obyčejní lidé. S bdělým zrakem, bystrým intelektem a otevřeným srdcem potkával všechny a všechno kolem sebe – lidi stejně jako zvířata, květiny a rostliny a věčně prozpěvující lesy“,

„... Johannes Linke nazývaný básníkem lesa, patří k talentům naší doby“. „O stromech a lesích jsem pěl a o lidech lesů vyprávěl“.

Heinz Welz, noviny Mittelbayerische Zeitung 17.12.1969

„Výraznou mluvou jemu vlastní postavil lesům a „lesákům“ literární pomník (...) Velký básník dovedl naslouchat ve volné přírodě hlasu stvořitele, uměl položit ucho na pulz zde žijících lidí a nalézt tak látku pro svou tvorbu, jež ho učinila nesmrtelným“. – (...) „V jeho díle, které nám zanechal, je cítit láska k domovu, úcta k Bohu a božím tvorstvu.“

Z novin: Kötztlinger Zeitung 05.10.1979

„In einigen Werken wird der Einfluss des Dritten Reiches sichtbar, dem Johannes Linke, genauso wie weite Teile der Bevölkerung ausgesetzt war.

In den nachfolgenden Werken erkennt man die Einflüsse der damaligen Zeit (...) „Das Reich“ ist 1938 erschienen. In diesem Werk finden die Ereignisse in Deutschland ihren Niederschlag.

In Hymnen und Gesängen verherrlicht er den Führer, den Feldherrn, die Fahne, die Liebe zur deutschen Erde ...“

Christina Höning nn

Mag. Astrid Hinterholzer

Geboren 1974 in Vöcklabruck (OÖ). Studium der Germanistik und Kommunikationswissenschaften an der Universität Salzburg. Diplomarbeit über den Salzburger Autor Walter Kappacher.

Autorin der 2005 erschienenen Biographie: Anton Schott. 1866–1945

Bis 2006 wissenschaftliche Assistentin im Thomas-Bernhard-Archiv Gmunden, seither als Texterin, Redakteurin und Lektorin tätig.

Lebt in Salzburg und Oberösterreich.

Mgr. Astrid Hinterholzerová

Referát: Anton Schott - kronikář Šumavy

Einer der Stillen im Lande – der Titel eines 1948 von Wilhelm Forman herausgegebenen Sammelbandes mit ausgewählten Erzählungen aus der Feder Anton Schotts kann auch auf deren Verfasser selbst übertragen werden.

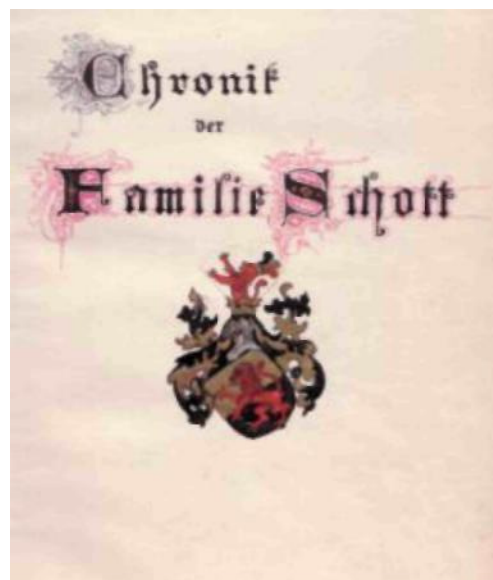
Tiší a shovívaví, tak se vyznačují mnozí protagonisté v románech Antona Schotta, tiše a bouřlivě zároveň prezentuje Schott dějiny a krajinu Šumavy a ticho – až přílišné ticho – nastalo kolem básníka samotného po jeho smrti v roce 1945.

Zufall oder Zeichen, dass Anton Schotts 60. Todestag am 4. April 2005 genau ins Kulturjahr der *Sanften Sensationen* rund um den 200. Geburtstag von Adalbert Stifter fiel?

Stejně jako Stifter, tak i Anton Schott stavěl ve svých více než 60 románech, novelách a povídkách do popředí majestátní Šumavu, spolu s jejími obyvateli. Jako Stifter, tak i Schott se vyznačoval senzibilní vnímavostí vůči člověku a přírodě. Avšak Anton Schott byl oproti Stifterovi až do roku 2005 – kdy vyšla mnou sepsaná biografie *Anton Schott 1866–1945* – vědeckou obcí jednoduše ignorován.

Über Anton Schott existiert so gut wie keine Sekundärliteratur, erst in jüngerer Zeit fand sein Name Eingang in wenige Literaturlexika, und die einzige Dissertation über den Autor – verfasst im Jahr 1950 – ist an der Wiener Nationalbibliothek nicht mehr auffindbar. So bleibt die von Schott in säuberlicher Kurrentschrift verfasste

Familienchronik die einzige Quelle, die auf 63 Seiten Aufschluss über seine biographischen Daten, seinen

© pozůstalost Antona Schotta

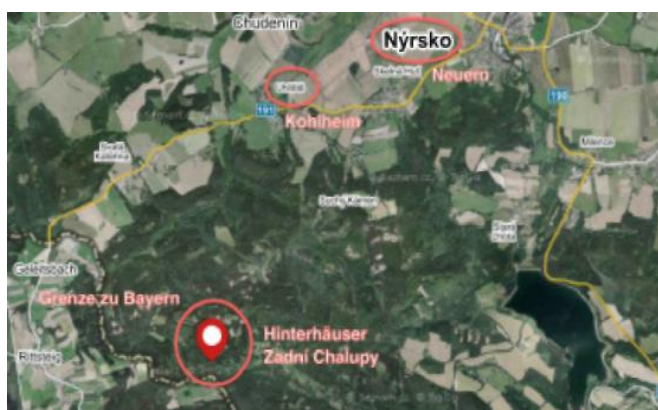
Stammbaum, seine Nachkommen sowie Anton Schotts persönliche Erfolge, Schicksalsschläge, aber auch Ängste und Ahnungen gibt.

Umso mehr freut es mich, dass jetzt, mehr als 10 Jahre nach Erscheinen dieser Lebens- und Werkgeschichte und mehr als 70 Jahre nach Anton Schotts Tod, das Interesse an einem verloren geglaubten Künstler wieder aufblüht und sich im Umkreis seiner ursprünglichen Heimat im Böhmerwald – im Bayerischen genauso wie im Tschechischen – ein kleiner Kreis an Literaturliebhabern etabliert, der Schott als Zeitzeugen sozialer, politischer und volkskundlicher Verhältnisse sowie als bedeutenden Chronisten der deutsch-böhmischen Geschichte erkennt. Begleiten Sie mich auf eine literarische Zeitreise ins ausgehende 19. Jahrhundert und tauchen wir ein in die Welt der Glasbläser, Bauern und Kleinhäusler, denen Anton Schott in seinen Werken ein unvergessliches Denkmal setzte.

Dítě Šumavy

Nacházíme se poblíž hranice s Bavorskem, na území obce dnešního Nýrska. Louky, pole, příkrčená dřevěná stavení a kolem dokola mohutné hřbety Šumavy. Takto idylicky se básníkovo rodné místo prezentuje v polovině 19. století, kdy se Anton Schott 8. února narodil v Klausenu u Kohlheimu.

Jeho start do života byl však zastíněn temnými mraky.

zdroj: www.mapy.cz

„Ich, Anton Schott, wurde am 8. Februar 1866 in Klausen bei Kohlheim geboren und zwar als voreheliches Kind. Taufpate war der sog. ‚Geiger‘ in Kohlheim, der später nach Brasilien auswanderte. Den Schreibnamen weiß ich nimmer. [...]

Vater und Mutter waren schon 3 mal zur Ehe aufgeboten, als auch ihn [Franz Schott, den Vater, Anm.] diese Krankheit [die Blattern, Anm.] packte. [...] Gelegentlich des Versehganges nun nahm der Geistliche am Krankenlager die Trauung vor, damit ich nicht vaterlos würde (April oder Mai 1866).

Der Vater gesundete wieder, und mir, der ich zur selben Zeit die Blattern kriegte, merkte man überhaupt kaum etwas an, dem Vater viel. [...]

Etwa 8 oder 9 Jahre alt, ließ mich der Vater ‚umschreiben‘, d.h. im Taufbuch auf seinen Namen eintragen.“

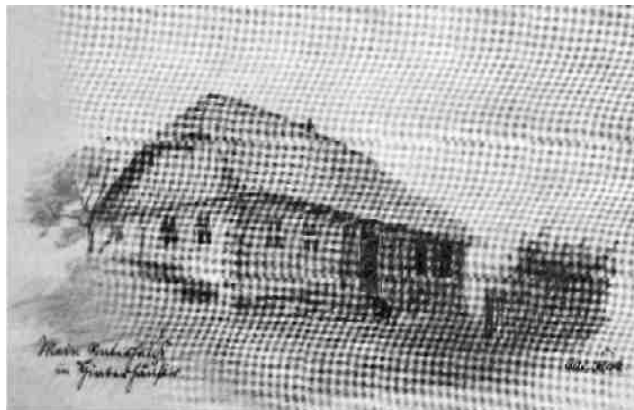
Franz Schott, ein gelernter Weber, kann die Familie mit seinem Handwerk nicht ernähren. Der Vater schließt sich daher seinem Schwager Leonhard an und geht mit ihm nach Salzburg und in die Steiermark *ins Hausieren*. Den ganzen Winter über sind die beiden Männer unterwegs und kehren erst um Ostern mit einigen mühsam verdienten Gulden wieder nach Hause zurück.

Nuzné poměry to jsou, ve kterých Anton Schott a jeho sedm sourozenců v malé osadě Hinterhäuser o 29 majetcích vyrůstá.

Kdy jejich osada *„byla z bývalých lesních divočin vyklučena a zalidněna, o tom už neexistují ani pověsti či domněnky, natož historické doklady“*. Prvním domem v Hinterhäuserech, nazývaným *Matheisen-Haus*, bývala sklářská huť, *„poněvadž prvními osadníky oblastí Šumavy“*, pokračuje Anton Schott v jeho rodinné kronice, *„byli vždycky skláři – pionýři vymycování“*.

Tak se Anton Schott, jehož otcovský dům ležel přímo vedle bývalé sklárny, mohl ještě radovat ze starých, pestrých skleněných perel – tak zvaných *páteříků* – které nacházel při hraní na louce.

Zajímavé v této souvislosti je, že Schott umístil děj své první publikované novely „*Aus der Art geschlagen*“ (Nevydařený a vybočený) do sklářského prostředí na Šumavě. V této povídce sledujeme vývoj podivínského mladého skláře, o jehož schopnostech každý pochybuje, a to právě kvůli „*povaze, která se poněkud vymyká*“, tedy je jiný.

Schottův otcovský dům (básníková kresba tužkou)
© pozůstalost A. Schotta

Jeho pravý talent objevil čirou náhodou obchodník se sklem. Odvádí Petera ze Šumavy dolů do údolí a zaměstnává ho za dobrý peníz ve své sklárně jako předkreslovače. Plachý hoch dozrává v sebevědomého muže a dostane se mu příležitost, oženit se s dcerou svého pána a převzít vzkvétající továrnu. Avšak Peter usiluje o něco vyššího. Zřekne se svatby a odchází do Mnichova studovat umění. O několik let později se vrací do regionu lesa jako uznávaný malíř a vytváří v kostele své rodné vsi skvostný oltář, který se stal obětí požáru. Novela končí agilními slovy Peterova mladšího bratra:

„*Ano, na něj můžeme být hrdí všichni a taky celý šumavský region*“, řekl s lesknoucím se zrakem Vašík. „*Hřích a škoda by to byla, kdyby se nebyval vymykal ... hřích a škoda, povídám.*“ Z obrazu českých osad 19. století si nebylo možno odmyslet impozantní sklářské hutě s jejich dělníky – topiči pecí, taviči skla, foukači skla, malíři skla či skladníky. A tak není divu, že sklo a jeho výroba hraje ústřední roli ve vícero vyprávěních Antona Schotta – například *Das Glücksglas*, *Der Hüttenmeister* nebo

Gottesthal.

Das Glücksglas a *Der Hüttenmeister* jejichž obsahem bylo téma sklo
© pozůstalost Antona Schotta

Učit se pro život

Kehren wir nach diesem Exkurs wieder zurück zum jungen Anton, für den nun der *Ernst des Lebens* beginnt.

Weil es in Hinterhäuser noch keine eigene Volksschule gibt, sollten die Kinder nach Neuern zum Unterricht gehen. Es fand sich jedoch immer jemand, der während des Winters mit einer Schultafel von Haus zu Haus zog und den Kindern einen weiten Schulweg ersparte. Besonders beliebt unter den Wanderlehrern: der *Brunnenkressenhansl* – Johann Gerl aus St. Katharina (Svatá Kateřina) – der bereits Schotts Vater Lesen und Schreiben lehrte.

Ve Hinterhäuserech se otevřela dvoutřídní obecná škola teprve roku 1877. Od roku 1879 již Anton Schott navštěvuje reálku v Plzni. Období školy je finanční zatěžkávací zkouškou pro nemajetné tkalcovské rodiny. Otec najímá za 6 guldenů malý pokoj se snídaní a večeří, obědy jinoch dostává dobročinně u střídajících se rodin.

Wie schwer ihm dieser Gang in fremde Häuser anfangs gefallen ist, hat Anton Schott 1910 im teilweise autobiographischen Roman *Notwebers Gabriel* verarbeitet:

„... langsam und zaghaft geht er der Wohnung des Professors Schuster zu. In seiner Brust schlägt und hämmert es. Seine Eltern haben ihm immer und immer aufgetragen: Nehmt nichts von fremden Leuten; ihr braucht von ihnen nichts! Und jetzt muß er alle Tag' das Mittagessen nehmen von stockfremden Leuten wie ... wie halt ein richtiger Bettelbub. [...]

Er kommt vor die Tür des Hauses, darinnen der Professor wohnt und bleibt unschlüssig stehen. Soll er hineingehen oder nicht? Was will er aber sonst tun? [...] Ein Drücken zwingt sich in seinen Hals, er beginnt zu schlucken und schlingen daran und mit den Augenlidern zu blinken, und unversehens rinnen ihm zwei große Tropfen die hochroten Wangen herab. [...]

Als er gegessen hat, sagt er ‚Vergelt's Gott!‘ wie gerade ein Bettler, rafft den Hut auf und hastet davon.

Das ist aber nur die ersten acht Tage so, bis er in jedem Hause einmal gewesen ist. Den zweiten Gang macht er schon leichter, und als er das dritte Mal die Runde gemacht, kommt ihm kein Gedanke mehr daran, daß er nicht viel besser daran als ein Bettelbub, wie er sich's das erste Mal gedacht.“

Je to znamení osudu, že se Anton Schott stravuje také v bytě básníka Karla Klostermanna?

Ve svých zápiscích o tom poznamenává:

„Prvním rokem jsem dostával obědy u ředitele Smetatscheka (neděle a středa), u profesora Adolfa Schorse (sobota), u profesora Karla Klostermanna, pozdějšího slavného českého novelisty z Kašperskohorska, i přes jeho německý původ (úterý a pátek). U sochaře Wilda (pondělí) a u profesora Rumlera (čtvrtek).“ Měl chlapec možnost pozorovat spisovatele při práci? Vedl s Klostermannem hovory o literatuře? Inspiroval ho jeho stravovatel k sepsání vlastních povídek? A uzrávalo v tomto domě Antonovo rozhodnutí, stát se také známým básníkem? To bohužel nevíme

...

Jistá je naproti tomu skutečnost, že Franz Schott o dva roky později už stravné zaplatit nemůže a hoch se z města vrací do domova v regionu Ise, kde v Nýrsku teprve v 15 letech přijme místo písaře u advokáta.

Psát, aby se (pře)žilo

Jeho ctižádost a intenzivní samostudium dopomohly Antonu Schottovi od roku 1883 k pracovnímu místu *provizorního výpomocného podučitele* na různých obecných školách. V následujících letech Schott nejprve složí maturitu, později na Vzdělávacím ústavu pro učitele v Praze i zkoušku učitelské způsobilosti a vyučuje pak na nejrozličnějších českých školách. Vedle toho se soustřeďuje na spisovatelskou kariéru. Roku 1891 mu v příloze novin *Kölnische Volkszeitung* vychází již dříve zmíněné novely *Aus der Art geschlagen* a i povídka *Schwarzblattl* – zdařilé předzvěsti dalších více než 60 románů, novel a povídek, které se ve své době těšily značnému čtenářskému okruhu.

„*Psal jsem pilně a dobře vydělával.*“ Poznamenal ve své kronice Schott ke konci devadesátých let 19. století. Tak dobře, že v roce 1897 pověsil učitelské povolání na hřebík a od té doby žije jen coby spisovatel na volné noze. Kupuje a renovuje bývalá kasárna v Hinterhäuserch a spolu se svojí ženou Theresií (roz. Altmannová) a sedmi dětmi - Josefa, Theresia, Gunther, Anton, Franz, Maria a Hermine - obývá malou usedlost.

Kasárna, č. 23 v Hinterhäuserch: obytný dům Antona Schotta - © pozůstalost Anton Schott

Aby i svým dcerám umožnil přiměřené školní vzdělání, kupuje básník v roce 1908 idylicky položený zámeček v Berghamu u Lince a opouští navždy Šumavu – domov i zdroj jeho inspirace současně.

Rodina Schottů v sídle *Tischingen* v Berghamu u Lince - © pozůstalost Antona Schotta

Durch den Ersten Weltkrieg und seine verheerenden Folgen – Schott rückt 1916 als Landsturmmann ein – erwächst dem Autor ein ungeheurer materieller Schaden, der ihn 1921 dazu zwingt, seinen Besitz zu veräußern. Die Inflation bringt den Dichter dabei nicht nur um sein durch unermüdliches Schreiben verdientes Geld: Auch vom Verkaufspreis des Anwesens (600.000 Kronen) bleiben ihm lediglich 60 Schilling in der Hand. Anton Schott steht vor dem Nichts.

Zámek Hub u Mettmachu: mědirytina, Michael Wening (1721)

Později ho však postihnou velké materiální a finanční ztráty. Přes veškeré roztrpčení, nouzi a rány osudu zveřejňuje horlivý psavec jedno dílo za druhým a buduje si nový život. Sipbachzell a Peuerbach jsou dalšími životními stanicemi básníkovi rodiny, než se Anton Schott po úmrtí manželky na rakovinu a již osm let ovdovělý, usadí roku 1929 na zámku Hub u Mettmachu (okrsek Ried v Innkreisu).

Letopisec, malíř a botanik

Když mu je 63 let, stává se koupí romantické usedlosti včetně rybníka a kaple jeho sen o vlastním panském domě opět skutečností. Básník v Innviertelu odchází na odpočinek a ve stáří se intenzivně zaměstnává badáním o historii.

Präzise rekonstruiert er die Vergangenheit von Schloss Hub und erstellt eine ausführliche Chronik über Entstehung, Bedeutung sowie die Bewohner des ehemaligen Adelssitzes. Anton Schott zeichnet Grundrisse, Lagepläne und Wappen detailgetreu mit Tusche nach, er extrahiert den Wahrheitsgehalt aus Sagen und Mähren, widerlegt falsche Annahmen und erstellt Stammbäume der Geschlechter, die Hub in den vergangenen Jahrhunderten bewohnt haben.

Seine detailverliebten Zeichnungen zeigen, dass der Dichter auch ein begabter bildender Künstler war. Mit Tusche, Bleistift oder Aquarellfarben bannte er Ansichten des Böhmerwaldes sowie Oberösterreichs aufs Papier, die heute teilweise nicht mehr existieren.

Obzvlášť poučný pro následné generace je jeho popis Hinterhäuseru, v letech 1945/46 z větší části vylidněné bývalé německé osady na českém území, zničené a vyhlášené za vojenské ochranné pásmo. Hinterhäuser tak sdílí osud s dalšími četnými vesnicemi poblíž hranice, jež byly v průběhu zřizování železné opony srovnány se zemí.

Hinterhäuser: kresba tužkou, Anton Schotts - © pozůstalost Antona Schotta

Vedle psaní, malování, intenzivního zkoumání dějin a jazykovědy se Anton Schott po dobu svého života zabývá botanikou. Během řady let založil rozsáhlý herbář, který je dnes uchováván v Linci v Centru biologie. Obsahuje 28 fascikulů se zhruba

3.000 exempláři – především rodu ostružiny – posbíraných a určených v blízkém Schottově okolí (např. Hinterhäuser, Natternbach, Bergham, Kürnbergwald).

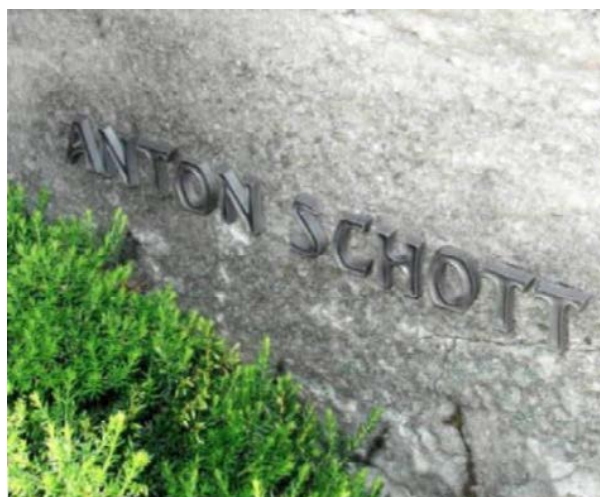
List a etiketa z herbáře Antona Schotta - © Astrid Hinterholzer

Erst 1936 und 1939 werden – nach mehrjähriger Schaffenspause – mit *Um Recht und Freiheit* sowie *Eine Geißel Gottes* wieder Bücher des Heimatdichters verlegt.

1945: Tod im 80. Lebensjahr

In den 1940er-Jahren wird es ruhig um Anton Schott. Das Schreiben hat er eingestellt, und auch die Eintragungen in seiner Familienchronik beschränken sich fast ausschließlich auf politische Ereignisse rund um den Zweiten Weltkrieg. Der Dichter beginnt zu kränkeln, erleidet zwei kleine Schlaganfälle und wird daraufhin von Schwindel geplagt. Durch den Tod seiner Schwester Barbara sowie seines Sohnes Franz verschlimmert sich Schotts Zustand zusätzlich, und auch die Aufregung um die Ereignisse zu Kriegsende setzen ihm gesundheitlich zu.

Anton Schott stirbt am 4. April 1945 um 20:00 Uhr in Mettmach und liegt ebendort im Grab der Familien Pumberger und Kellner begraben. Ein einfacher Schriftzug erinnert an den berühmten Vorfahren, der als Schriftsteller heute so gut wie vergessen ist.

Básníkův náhrobek v Mettmachu - © Astrid Hinterholze

Gegen das Vergessen: Anton Schotts Werk im Überblick

Doch wie einen Heimatdichter ins Bewusstsein der Leser des 21. Jahrhunderts bringen, wenn seine Werke nicht mehr verlegt und bis auf einige Einzelstücke in Antiquariaten auch nicht mehr erworben werden können?

Der folgende Einblick in Anton Schotts umfangreiches Gesamtwerk, dessen geschichtlicher Hintergrund, die Darstellung von Erzählstruktur, Protagonisten und Schauplätzen sowie ausgewählte Zitate aus unterschiedlichen Romanen sollen Literaturinteressierten der Gegenwart die erzählte Welt des Böhmerwaldes lebendig vor Augen führen.

Pankraz Schuk – unter dem Pseudonym Maximilian Stürmer selbst als Schriftsteller tätig – V roce 1936 vychvaluje Pankraz Schuk při příležitosti Schottových 70. narozenin svého kolegu a řadí ho do skupiny významných básníků domoviny:

„Když kolem poloviny minulého století Berthold Auerbach vzbudil svými venkovskými povídkami ze Schwarzwaldu rozruch a zasloužil se tím o to, že se německé příběhy z vesnic staly literárně uzpůsobitelnými, našel v tomto směru řadu napodobitelů. Ale jen několik málo z nich dokázalo svými popisy zaujmout větší okruh lidí a na poli domácího umění dosáhnout zásadního průlomu. K těm několika málo ponejprv patří Peter Rosegger a dnes ještě Anton Schott, selský básník plný živelné síly [...].“

Náš autor je zde vzpomínán jedním tahem s Petrem Roseggerem, avšak i porovnání s Adalbertem Stifterem leží na dosah ruky.

Krása Šumavy, nezkrotná síla přírody, tak jako sounáležitost protagonistů s jejich domovinou, to jsou další Schottova ústřední témata románů. Není tedy divu, že v *Galerii epigonů* ve Stifterově rodném domě je také prezentován Anton Schott. Avšak pranýřovat Antona Schotta jako skromného napodobovatele velkého básníka, by nebylo spravedlivé. Schott staví prostého člověka s jeho všedními problémy, strastmi a tužbami do centra svých vyprávění. Typické Stifterovi popisy přírody se vyskytují pouze jako úvodní sekvence ke zdůraznění obzvláštní atmosféry či pro realistické ilustrování většinou fiktivních dějišť jeho románů. Daří se mu to však díky jejich preciznosti a natolik bohatými metaforami, že čtenáři při lektuře připadá, jako by on sám vdechoval čirý lesní vzduch, mohl slyšet švitoření ptáků a šumění vodopádu nebo spatřil pomíjející teplé léto:

„Der Herbst ist ins Land gezogen. Die Wiesen rings um die Gottesthaler Hütte herum sind fahl geworden, die kleinen Erdäpfelfeldchen der Hüttler Arbeiter, die sich entlang der Waldmarkung als schmaler Streifen dahinziehen, sind leer. Aus den Wäldern heraus leuchten die Buchen in allen Farbentönen von Gelb und Rot gleich riesigen Blumen hernieder. Die Luft ist so rein und durchsichtig, daß man jede Klafter Holz oben in den Holzschlägen der Gehänge vom Tale aus sehen kann. Goldiger Sonnenschein flutet über das Gelände hin, über Berg und Tal, Gefild und Gehänge, wengleich draußen im Flachlande der Nebel tagelang nicht weicht. Durch die Lüfte ziehen die Spinnweben in mächtigen Schleiern dahin.“

Na prahu 20. století jen pozvolna začíná moderní civilizace pronikat do ještě takřka netknuté šumavské přírody. Lidé jsou chudí, ale strádáním utužení. Mluví vlastním jazykem, svůj život uspořádávají podle církevních svátků, zvyků a lidových tradic, tak jako po staletí předávaných pranostik. Práci *lesáci* nachází v hierarchicky členité struktuře selských dvorů. Ale najít je můžeme i v lesích jako lovce nebo v četných sklářských hutích.

Poměry bydlení jsou stísněné, způsob komunikace mezi pánem a čeledí neustále mrazivý a žerty se často uštědřují na úkor těch nejchudších nebo duševně zaostalých.

Obraz reality: Schottovi románové postavy

V románech Antona Schotta jsou to pověřiví vrchní čeledíni, kterým se lidé vysmívají proto, že spatřují štěstí a neštěstí ve hvězdách, velkostatkáři, kteří díky lehkověrnosti ztrácí své dvory, bezohlední bratrovrazi, myslivci honící prohnané pytláky, pilné děvečky, nemajetní strážníci a nešťastně zamilovaní pacholci. A právě tato individua s jejich silnými i slabými stránkami, s jejich radostmi a zármutkem, osobními úspěchy a nezdary, jsou těmi, kteří Schottovo vyprávění činí tak láskyhodné.

A co je obzvlášť dojemné, to jsou osudy žen. Anton Schott ve svých historkách provdává mladičké dívky často kvůli jejich věnu se zadluženými, o léta staršími sedláky a přisoudí jim pod vládou chotě tristní život mezi dětmi, stájí, kuchyní a koutkem věnovanému pánu bohu. Romantika je cizím slovem, co se počítá, je vlastnictví pozemků, peníze a váženost.

Přitom se Anton Schott snaží o to, aby jeho postavy hovořily tak, jak jim ústa narostla, a v tehdejší době bylo zvykem. Lehké zbarvení dialogů nářečím vyvozující autentičnost je srozumitelné všem čtenářům. Výrazům jako *nimmer*, *bisserl*, *eh*, *z'wegen was* nebo *Jager* lidé rozumí i mimo Bavorsko.

Und so sieht man sie beinahe am Wirtshaustisch sitzen: dickbärtige Bauern, den Bierkrug in der einen, speckige Spielkarten in der anderen Hand und immer einen derben Spruch auf den Lippen – veranschaulicht zum Beispiel in einer Szene aus dem Roman *Der Wildhof* (1898):

„Gestochen!“, lachte der Steinreuter auf und schlug mit seiner knochigen Hand das Kartenblatt auf den Tisch, dass die herumstehenden Krüge aufeinanderklangen.

„Das kann nicht sein!“ fuhr der Wirt in der Häng' auf. „Steinreuter, das geht nicht!“ Er war aufgesprungen und deutete heftig mit den Händen. „Ich kann mich recht gut erinnern, dass du mit dem Trumpf-Aß vorhin den Herz-Ober gestochen hast, und jetzt stichst du schon wieder damit!“

„Das ist beim vorigen Spiel gewesen.“

„Nein, beim jetzigen.“

„Du wirst doch nicht glauben, ich spiele falsch!“

„Da liegt es fast auf der Hand ... Es handelt sich nicht um die paar Kreuzer, Steinreuter, die einer gewinnen oder verlieren kann, aber man spielt mit keinen Hütbuben!“

„Hängwirt, sag' mir das nimmer!“, drohte der Steinreuter mit gut gespielter Entrüstung.“

Geschichten aus dem Volk und für das Volk

In der Gegenwart wundert sich der Leser über so manchen Begriff aus der Bauernwelt, der seinerzeit für jeden verständlich, heute jedoch oft nicht mehr seiner Bestimmung zugeordnet werden kann.

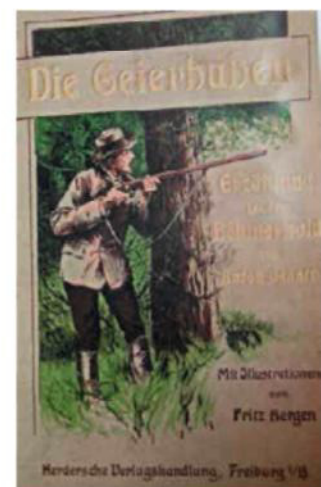
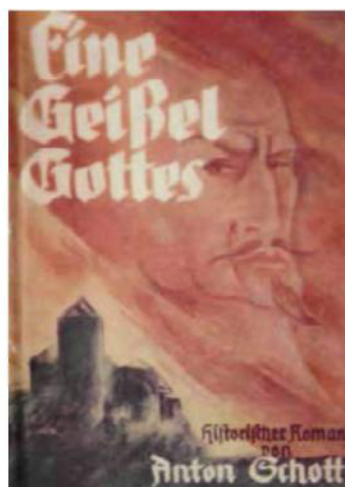
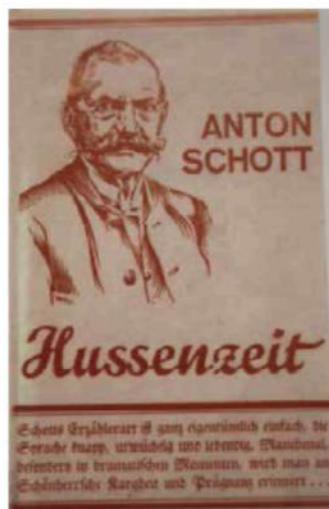
Immer wieder ist von der *Gred*, dem meist mit Steinfliesen verlegten Platz vor dem Hof, oder dem *Grander*, einem massiven Steintrog, die Rede. Die Bienen wohnen in der *Immhütten*, der Begriff *Ehehalten* bezeichnet das Gesinde, und unfolsame Mädchen werden als *Zieser* oder *Malefizdirndl*n beschimpft. Nicht Tränen, sondern *Zähren* kullern beim Weinen die Wangen herab, und nicht der Donner, sondern *Thorerschläge* zerreißen bei einem Gewitter die Stille. Es waren Zeiten, in denen

der Schwiegersohn noch *Eidam* hieß, der Großvater der *Ahnl* war und der Teufel als *Teixel* oder *Teuchel* an die Wand gemalt wurde.

Und es waren Zeiten, in denen Heimatliteratur im Stil Anton Schotts eine breite Rezeption erfuhr. Leicht verständlich erzählt, ohne schwierige Satzkonstruktionen, aber dennoch spannend und durchaus zeitkritisch, boten sie Raum für Identifikation. Mägde sahen in den Erzählungen ihr eigenes Schicksal widergespiegelt, Bürgerkinder erfreuten sich an abenteuerlichen Geschichten in einer mystischen Welt, und Arbeiter konnten durch die Lektüre dem Lärm und Staub der Fabriken in die scheinbare Idylle des Böhmerwaldes entfliehen.

Tužbě po venkovských a selských historkách vychází Anton Schott vstříc hojností knih. Jen v roce 1910 napíše šest nových děl – a to přes svoji další roli jako sedminásobný otec a také kromě obsáhlého vědeckého bádání. Není tedy divu, že literární kvalita jeho povídek touto *hromadnou produkcí* trpěla. V Schottových vyprávěních se objevuje opakování, člověk neustále naráží na podobné události, setkává se s již známými charaktery a částečně identicky doslovnými pasážemi. Když se lidé po druhé světové válce větší měrou začínají zajímat o jazykové experimenty moderny a ubývá poptávka po básních opěvující rodný kraj, knihy Antona Schotta se přestávají nově vydávat. Kdysi tak oblíbený autor pomalu upadá v zapomnění. Schott psal pro obyčejný národ, pro literární vědu byla jeho stylem a tematikou se podobající vyprávění bezvýznamná.

Einige von Anton Schotts Romanen:

Resümee

Dabei sind die Romane noch heute lesenswert und ein aufschlussreiches Kompendium für alle, die sich für die sozialen und kulturellen Verhältnisse zur Zeit ihres Entstehens interessieren. Ist man in Anton Schotts erzählte Welt des Böhmerwaldes eingetaucht, erschließt sich ein realer Landschaftsbereich, in dem „*Menschen von echtem Schrot und Korn*“ leben. Menschen, von denen Anton Schott einmal sagte, dass sie gelebt haben und er sie „*nach der Natur*“ gezeichnet habe; und er fuhr fort: „*Sie wissen nichts mehr davon, daß ich ihr bescheidenes und verstoheles Leben vor das lesende Volk gezerret, und wenn mein Flämmchen erlischt, wird der Schlüssel zu diesen Rätseln in die Tiefe sinken ...*“

Veranstaltungen wie das Literatursymposium in St. Oswald helfen dabei, diese Rätsel lebendig und für die Nachwelt erfahrbar zu machen. Mein herzlicher Dank geht daher an die Organisatoren dieser Veranstaltung – den Karl Klostermann Verein Grafenau, dem Waldverein Zwiesel sowie den Waldschmidt-Verein Eschlkam – die sich auch in der Gegenwart bemühen, ehemals große Dichter des Bayerischen Waldes sowie des Böhmerwaldes als wichtige Kulturträger zu erkennen und ihrem Werk auch in der Gegenwart eine Bühne zu bieten.

¹ Ebenda, Seite 10

¹ Ebenda, Seite 81

¹ Schott, Anton: Aus der Art geschlagen. Köln: Bachem, 1896, Seite 182

¹ Schott, Anton: Notwebers Gabriel, Seite 91ff

¹ Schott, Anton: Chronik der Familie Schott, Seite 11

¹ Ebenda, Seite 24

¹ Schuk, Pankraz: Anton Schott, der Dichter des Böhmerwaldes. Zu seinem 70. Geburtstag am 8. Februar 1936. o.O. o.J. ¹ Schott, Anton: Gottesthal. Köln: Bachem, 1903, Seite 146 ¹ Schott, Anton: Der Wildhof. Köln: Bachem, 1898, Seite 26

¹ Zitiert nach: Formann, Wilhelm: Der Volksschriftsteller Anton Schott. In: Anton Schott: Seltsame Leut'. Schärding: Steinbrener: 1948, Seite 8

Dr. Gernot Peter

Geboren 1962 in Wien verbrachte Gernot Peter seine Kindheit in Wien und Krems, Niederösterreich. Er besuchte das Piaristengymnasium in Krems und schloss danach ein Studium an der Wirtschaftsuniversität Wien ab.

Beruflich ist Gernot Peter als Abteilungsleiter und Projektmanager im IT Bereich einer internationalen österreichischen Großbank tätig. Seine Projekte führten ihn durch viele Länder Zentral- und Osteuropas sowie nach London, Singapur und Peking.

Er ist Vater von zwei erwachsenen Töchtern und zweifacher Großvater. Seine Vorfahren stammen aus dem Böhmerwald, Egerland und Nordböhmen sowie aus Niederösterreich. Die Familie Peter stammt aus dem Ort Buchwald (heute Bučina), dem einstmals höchstgelegenen besiedelten Ort des

Böhmerwalds an der bayerischen Grenze bei Finsterau. Der Ort und auch die umliegenden Gemeinden wie z.B. das Pfarrdorf Fürstenhut (heute Knížecí Pláně) wurden nach dem zweiten Weltkrieg völlig zerstört.

Schon in jungen Jahren beschäftigte sich Gernot Peter mit der Erforschung seiner Familiengeschichte und des literarischen Nachlasses seines Ur-Urgroßonkels, des Böhmerwald-Schriftstellers Johann Peter (1858-1935). So entstand im Laufe der Jahre nicht nur eine Sammlung von 60.000 Personen mit ihren familiengeschichtlichen Daten, sondern auch der Kontakt zum Böhmerwaldmuseum Wien, dem Gernot Peter seit 1995 angehört und dessen ehrenamtliche Leitung er seit 1998 ausübt.

Seit dieser Zeit wurde das Museum einem größeren Besucherkreis bekannt gemacht, die Sammlung laufend vervollständigt und archiviert sowie zahlreiche Ausstellungen in Zusammenarbeit mit dem Böhmerwaldbund Wien organisiert. Kontakte in Österreich, aber auch in die Tschechische Republik und nach Deutschland wurden aufgebaut und werden seitdem gepflegt und erweitert, zahlreiche Vorträge hat Gernot Peter im In- und Ausland bereits gehalten und viele Veranstaltungen besucht. Neben den jährlichen Ausstellungen wurden Sonderbriefmarken aufgelegt und zahlreiche DVDs über den Böhmerwald veröffentlicht.

In Rundbriefen informiert das Böhmerwaldmuseum seine Mitglieder und Förderer. Neben seiner Funktion als stellvertretender Obmann des Böhmerwaldbundes Wien übernahm Gernot Peter im Jahr 2016 den Vorsitz des Böhmerwaldheimatkreises Prachatitz mit Sitz in Ingolstadt. Der Heimatkreis betreut ein Museum über Stadt und Landkreis Prachatitz in Ingolstadt und die Bischof-Neumann-Kapelle auf dem Dreisesselberg,

Er gibt weiters die Monatsschrift „Böhmerwäldler Heimatbrief“ heraus, eine der drei noch existierenden Zeitschriften über den einstigen Böhmerwald, dessen historische Ausgaben im vergangenen Jahr vollständig digitalisiert wurden. In einer gemeinsamen Kooperation zeigen das Böhmerwaldmuseum in Wien sowie der Böhmerwaldheimatkreis im Jahr 2017 eine Ausstellung über die Schriftstellerin Rosa Tahedl (1917-2006), die in Wien, Ingolstadt, Augsburg, München sowie in mehreren Orten im Bayerischen Wald und in der Tschechischen Republik gezeigt wird.

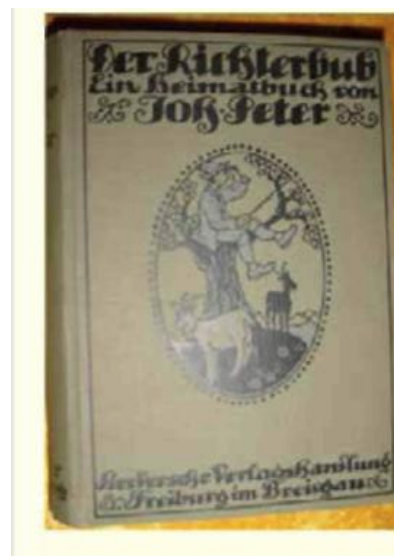
Gernot Peter versteht sich als Brückenbauer zwischen der Vertriebenengeneration und den Nachfolgenerationen sowie zu den heutigen Bewohnern des Böhmerwaldes, deren Interesse an der Geschichte im Steigen begriffen ist. Neben Beruf und seinen ehrenamtlichen Tätigkeiten ist Gernot Peter Hobbyschlagzeuger einer Rockband und im Winter des Öfteren auf Salzburger Skipisten anzutreffen.

Dr. Gernot Peter

Referát: Johann Peter, „rychtářův syn“ z Bučiny na Šumavě

Svoje stěžejní dílo „Der Richterbub“ (Rychtářův syn) označuje autor Johann Peter jako „knihu o domovině a vlastním dětství“. Zapomenuté dílo opomíjeného spisovatele, svého času známého a oblíbeného jako „Rosegger Šumavy“. Publikováním knih, zveřejňováním četných fejetonů v novinách a vydáváním časopisu přispěl k „ražení půdy“ pro tehdy vznikající turistický ruch a přiblížil veřejnosti místa svého mládí ve střední Šumavě.

Johann Peter se narodil 23. února 1858 v nejvýše položené lokalitě Šumavy, v pohraniční osadě Buchwald (dnes Bučina), jako deváté z dvanácti dětí. Jeho dětství bylo formováno tvrdou selskou každodenností, pevně daným chodem roku, vírou a pověřivostí a hluboce zakořeněnou sounáležitostí s přírodou. V kontrastu s tím stálo vzdělání a muzikálnost jeho rodičů a prarodičů. Jeho dědeček, vesnický soudce Joseph Peter, obchodoval s rezonančním dřevem pro stavbu hudebních nástrojů a díky tomu pravidelně pobýval ve Vídni, bývalém hlavním městě monarchie. Mladému Johannu Peterovi se dostalo solidní hudební výchovy a měl možnost navštěvovat i vyšší školy.

Rodný dům Johanna Petera, tak zvaný „Rychtářův dům“

Po absolvování nižší reálné školy v Bergreichensteinu (Kašperské Hory) a Učitelského vzdělávacího ústavu v Českých Budějovicích nastoupil Johann Peter nejprve místo v Budějovicích a krátce poté jako ředitel školy v dolnorakouském Weinviertelu. Také zde popisoval krajinu a lidi a s nimi spojené veselé události. Po letech se vrátil na Šumavu. Nejdříve vyučoval v Prachaticích, kde s velkým nasazením ovlivňoval kvetoucí kulturní život a vydával po několik let časopis s názvem „Böhmerwald“. Potom se nechal přeložit do severních Čech, nejprve do sklářského města Haida (Nový Bor) a naposledy do České Lípy. Jeho doba byla formována i začínajícími střety nacionálního socialismu na české a německé straně. K těmto střetům zaujal jednoznačné stanovisko, tak jako mnoho dalších spisovatelů hluboce zakořeněných v německy mluvícím pohraničí tohoto regionu. Také po literární stránce byl dítětem své doby. Vliv na něj měli především: jeho objevitel Adalbert Stifter a mecenáš Peter Rosegger. Na sklonku života pobýval Johann Peter navě oblíbené Šumavě v knihtiskařském městě Winterberg (Vimperku). Zemřel 14. února 1935 a byl pochován na Vimperském městském hřbitově.

Dětství na Šumavě silně ovlivňovalo Johanna Petera po celý život. Většina jeho povídek pojednává o kráse krajiny, výzvách přírody, o hluboké sounáležitosti obyvatelstva s jejich domovinou, o jejich zvycích a obyčejích. Povídky zprostředkovávají živoucí obraz Šumavy a přitom nepřijde zkrátka ani původní šumavské nářečí. Je zapotřebí zmínit i jeho lyrické dílo, z větší části zapomenuté.

**Johann Peter und seine erste Frau
Leontine Scháněl**

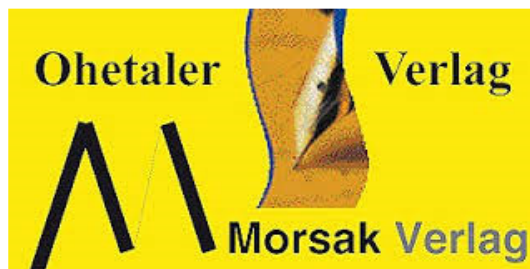
In jahrelanger Arbeit ist es gelungen zahlreiche, bisher verschollene Werke, aber auch seine Abstammung und die Nachkommenschaft seiner neun Kinder zu erforschen und aufzuarbeiten.

Zu seinem 150. Geburtstag im Jahr 2008 wurde im Böhmerwaldmuseum Wien in Zusammenarbeit mit dem Böhmerwaldbund Wien eine Ausstellung gezeigt, die auch in der Nähe seines Geburtsorts, in der Gemeinde Kvilda (früher Außergefeld) für mehrere Monate zu sehen war. 2015 wurde anlässlich seines 80. Todestages auf Initiative von Květa Pěničková und gefördert vom Böhmerwaldheimatkreis Prachatitz sowie vom Freundeskreis deutsch-tschechischer Verständigung von der Gemeinde Kvilda (Außergefeld) ein Gedenkstein an der Stelle des zerstörten „Richterhauses“ errichtet und in einer eindrucksvollen Feier eingeweiht. So hat Johann Peter ehemalige und heutige Bewohner des Böhmerwalds im Gedenken an den großen Schriftsteller am gleichen Ort wieder zusammengebracht, an dem er bereits zu seinem 70. Geburtstag mit einer Ehrentafel am geliebten „Richterhaus“ ausgezeichnet wurde. In der wieder aufgefundenen Dorfchronik von Buchwald wurde dieses Ereignis in Text und Bild umfassend dokumentiert.

Nové vydání stěžejního díla Johanna Petera, románu „Der Richterhub“, znázorňujícího v zábavných kapitolách jeho dětská léta a i další jeho životní příběhy, znamená počátek znovuoživení nadaného, vtipného a humánního spisovatele, který si zaslouží, aby byl znovu čten. Román byl nově vydán v 1. pololetí roku 2017.

**Novinka vydavatelství Ohetaler Verlag
k příležitosti 2. literárního symposia**

Wir danken der EUREGIO für die Unterstützung!

Ziel ETZ Freistaat Bayern – Tschechische Republik 2014 - 2020
(INTERREG V)
Europäische Union –
Europäischer Fonds für Regionale Entwicklung